Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1926 чылдан үндүрлүп турар.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ч. МАЙ 8 ВТОРНИК № 107 (9183). Өртээ 2 көп.

Тараажыларның шалыпчы ижи

Оренбуржье тараажылары бо чазын үш миллион 250 муң гектарны тарый тыртып алган. Ажыл-иш чер болганда шалыпкын.

Чер ажылы бедик культуралыг район— Бузулук районнуң тараажылары эрте чажар тараа культураларын 117 муң ажыг гектар шөлге тарып дооскан. Ол черниң тараажылары чаңгыс-даа гектар тарылга шөлүн культиваставайн барбас сорулгалыг! Бүгү шөлдерге аңгыстарны ынап-ла баш бурунгаар культивастаар чурум ёзугаар тараан, ынчангаш тараан шөлдерни эки үлдүреткен болгаш бок үнүштерни арыглаан. Тараа культураларын ооң шөлдериниң чартыктан хөй кезиин хана-карактай болгаш кызаа одуругларлыг кылдыр тараан. Ооң бээр дүжүдү чаагай болур. Тарылга шөлүнүң ийи гектарының бирээзинге-ле үрезиннерни суперфосфат-биле холуй чашкан. Тараа дүжүдүн бир гектардан-на бүдүн чартык—ийи центнер немей алырының магадылалы ол болган.

Районга тараа культураларының тарылга шөлүн калбарганы беш чартык муң гектар. Силостаар тарымал тоорук тараан шөл үш чартык катап калбарган. Өске силос культураларындан ооң аажок ажыктыы эрткен чылдың дуржулгазындан билдинген.

Ам ында орай тарыыр культураларга хөрзүн белеткээр ажыл түлүктеп турар.

ОРЕНБУРГ. (СЭТА-ның корр.).

КЫЗЫЛДА болгаш РАЙОННАРДА

Чарышты улам калбарткан

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турарлар. Эргелелдиң чолаачылары бо чылдың эрткен дөрт айларының планын хуусаа бетинде күүсеткеш, даалгадан ажыр чүс муң ажыг тонна улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөрткен.

Шиитпирлиг чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжының түңнелинде № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи бирги черни алган. Бо бүдүрүлгениң чолаачылары квартал онаалдазындан ажыр 19 муң тонна чүъктү сөөрткен, көрдүнген пландан ажыр 20 муң рубльдиң орулгазын алган. Мурнакчы коллективке СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тывысканы. Шаңналга сорук кирген бүдүрүлгениң чолаачылары болгаш септекчилери апрель айның планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ак-Довурак АТБ-зиниң, Кызылдың пассажирлер автобүдүрүлгезиниң чолаачылары эрткен дөрт айларда багай эвес көргүзүглерлиг болган. Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективи бирги кварталда 2 миллион 822 муң 700 кижини ынай-бээр сөөртүп дажыглаан, ол планда көрдүнгенинден 382 муң кижи хөй болуп турар.

Автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелеринде мурнакчы чолаачыларның саны хүн келген тудум-на, көвүдеп орар. Чүгле № 1 АТБ-де безин 32 чолаачы 1974 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Оларның арызында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзин, В. Н. Баркалов, Н. И. Плотников болгаш өскелер-даа бар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Тудугжуларның чедиишкини

Каа-Хем районнуң көдээ тудугжулары бо чылдың бирги кварталында тудуг-монтаж ажылдарының планын 107,5 хуу күүседип, 469 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Олар ийи өг-бүле чурттаар 8 чуртталга бажыңын, чүс инек кирер кажааны болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирген.

№ 958 мехколоннаның ажыл-ишчилери бердинген онаалданы күүседир дээш социалистиг чарышты бригадалар болгаш түс-түс кижилер арызынга калбарткан. Ооң түңнелинде мехколонна планын 115 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылын 51 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хөйнү кылган. Коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывысканы.

Бригадалардан бо мехколоннаның В. Копаневтиң, И. Карташовтуң удурткан бызаңчылар бригадалары эки көргүзүглерлиг болган.

№ 958 мехколоннаның тудугжулары апрельдиң планныг онаалгаларын база ажыр күүсеткен.

ПАРТИЯ БӨЛҮКТЕРИ

Каңнык-даа участокта азы бригадада партия бөлүү коллективтиң ээзэ, ооң дайынчы авангарды. Ол коллективте ажыл-херектиң чедиишкинин, үре-түңнелдии партбөлүктүң ажылды башкарып, кижилерни организастаанындан, оларны сырый каттыштырганындан улуу-биле хамааржыр. Салдынган сорулгаларның ужур-дузазын коллективтиң кежигүннеринге тодаргай тайылбырлаары, кижи бүрүзүн ажылга таарыштыр тургузарынга дузалаары, коллективтиң күжениишкинин каттыштырары болгаш башкарары, кижизидилге ажылын экижидери — партия бөлүүнүң хүн бүрүде сагыш салыр чүүлү болур.

Аңаа колдуунда-ла хөй эвес коммунистер бактаап турар. Ынчалза-даа олар коллективтиң күш-ажылчы болгаш хөй-ниити амыдыралынга улуг салдарны чедирер. Олар шуут-ла массаларның арызынга тургаш, чаа, эки чүүлдерниң эгелекчилери болуп, бүдүрүлгениң болгаш кижизидилгениң чугула сорулгаларын шиитпирлээринче кижилерни сорук киирип, эдертир. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сөөлүнде партия бөлүктериниң ролюн бедидер, оларны быжыглаар дээш хөй чүүлдерни кылып турар. Партбөлүктер эң шиитпирлиг участоктарда ажылдап турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң Арыг-Баштың сүт-бараан фермазында Кара-Сал Бакаан удурткан, 7 коммунистиг партбөлүк мая ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалын коллективтиң бүгү кежигүннеринге таныштыргаш, ол ажылды эки удуртуп, билдилиг организастап, саанчыларның, кадарчыларның болгаш өске-даа ажылчыннарның ортузунга партийжи политиктиг болгаш организастыг ажылды дээштиг чорутканының түңнелинде ферма бо чылдың бирги кварталында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 2 ажыг катап хөй сүттү сагган. Ооң ачызында совхоз квартал планындан ажыр 280 тонна сүттү күрүнеге саткан, бирги кварталдың түңнелинде районнуң сүт-бараан фермаларының арызында чарышка тиилээш, ферма СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун алган.

Ол-ла районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазында партбөлүктүң ажылы оон дудак чок. Партияның ажык хуралдарын ай санында бедик деңнелге эрттирип, аңаа партияның болгаш чазактың политиказын, ферманың амыдыралының эң чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Партия бөлүүнүң «Чаштанчы» деп хана солуну айда 2 удаа үнүп, коллективтиң ажылының бүгү талаларын чырыдып келген. Фермада көскү агитация көрүштүг кылдыр дериттинген. Кызыл-булуңга баргаш, саанчыларның социалистиг хүлээлгелерин, оларның хүн-бүрүдеги көргүзүглерин, мурнакчыларның, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының база ол ат дээш демисежип турарларның чуруктарын болгаш өске-даа чүүлдерни көрүп болур. Партия бөлүү фермада комсомол, профэвилел организацияларын, улусчу контроль бөлүүн болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларын эки удуртуп турар. Ында боттывыңгыр уран чүүл коллективи доктаамал ажылдап турар.

Партия бөлүүнүң ажылының чедиишкини ында коммунистерниң, ылаңгыя ооң организакчыларының организакчы чоруундан, боттарының үлегер-чижээнден дыка хамааржыр. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадада партбөлүктүң организакчызы Ооржак Дажы-Намчал эки организакчы, удуртукчу болурундан аңгыда, харын бодунуң сагылга-чуруму-биле болгаш күш-ажылчы көргүзүглери-биле өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Ол төрүүр 100 хойдан-на 108 хураганны камгалап алган. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында партбөлүк организакчызы Соян Биче-оол СЭКП райкомунуң кежигүнү, ында кедээ Советтиң депутады хүлээлгелерин эки күүседип турар. Ооң удуртуп турар партбөлүүнде 5 коммунист күш-ажылы-биле боттарының үлегер-чижээн көргүзүп чоруурлар. Коммунистерни эштери чугаа-сөстен эвес, кылган ажыл-херээн барымдаалап үнелээр болгай. Коммунист бүрүзү бодунуң ажылы-биле, сагылга-чуруму-биле партия кежигүнүнүң бедик адын бадыткаан турарын чедип алыр херек. Партия документилериниң солуушкуну чоруп турар амгы үеде ол дээрге коммунист бүрүзүнге онза ужур-дузалыг боор турар.

Партия бөлүктериниң организакчыларының отряды чамдыкта чаартынып, чаа кижилер-биле немежип турар, ынчангаш оларны ажылдың дуржулгазынга өөредири негеттинип турар. Ындыг өөредилге Таңды, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның партия организацияларында әләэн эки организастаттынган.

Партбөлүктерниң дуржулгазын мөөңнээринче болгаш нептередиринче партия комитеттери доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиг. Маңаа партия бюроларының, комитеттериниң хуралдарынга партбөлүктерниң отчёттарын дыңнаары, оларның организакчыларының чөвүлел хуралдарын, семинарларын эрттирери, парлалгага үнген чүүлдерни чугаалажып көөрү база хамааржыр. Ындыг турбуже Тес-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның партия организациялары партбөлүк организакчыларының илеткелдерин хаая дыңнап, оларның семинарларын эвээш эрттирип турар. Оларга практиктиг дуза база кошкак.

Партийжи органнарның удуртукчуларының боттарының коммунистер-биле ужуражылгазы улуг ужур-дузалыг. Ындыг ужуражылгаларны удаа-дараа чорудары, а партком, бюро кежигүннериниң, ажыл-агый удуртукчуларының, колхоз тускай эртемниглерниң партбөлүк хуралдарынга үргүлчү киржири эргежок чугула. Бо талазы-биле Өвүр районнуң «Торгалыг», Таңды районнуң «Тиилелге», Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтарның парткомнары чамдык ажылдарны чорудуп келген. Ынчалза-даа бо айтырыгже СЭКП-ниң Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Каа-Хем райкомнары кошкак кичээнгей салып турар.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында доктаамал болгаш түр партбөлүктер эвээш, оларны организастап таарыштыр тургузарынче база тургустунган партбөлүктерниң ажылының дуржулгазын мөөңнээр, ону нептередир, партбөлүк организакчыларын өөредир ажылче партия райкому шоолуг кичээнгей салбайн турар. Бо талазы-биле Мөңгүн-Тайга районнуң партия организациязында байдал оон база дээредевес.

Ховуларда часкы тарылганың шудургу ажылдары хайнызып турар амгы үеде дүжүт дээш демиселдиң эң шиитпирлиг участоктарында тургустунган доктаамал болгаш түр партбөлүктерниң ажылынче үргүлчү кичээнгей салыры, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидери эргежок чугула.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш боттарының коллективтеринге удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн бедидери партия бөлүктериниң бир эң чугула сорулгазы болур. Партбөлүктерниң ажылын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузуп, партия комитеттериниң талазындан оларның ажылының стилин болгаш арга-методун улам сайзыраңгайжыдар дээш хүн бүрү сагыш салыр херек.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ДООЗААЛЫ

МААДЫРНЫҢ БРИГАДАЗЫНДА

Репортаж

Чедерниң тараа шөлдерин ырактан көөрге, узун-узун кара, сарыг дилиндектер кылдыр сырыглап-даа каан ышкаш кылдыр сагындырар. Хөрзүннү хат алыр чорукка удур, чер ажылының дилиндектей тарыыр системазын ажыглап турары ол.

Ховунуң кырында ыш ышкаш ак-көк дудүскек бар. Ынчалза-даа ол-бо шөлдерде бурулаан сарыг доозуннар база илден. Ховунуң удумзургай ыржымын күчүлүг каң аъттарның моторларының даажы, чанып келген хову куштарының ыр-шоору шагда-ла үрепкен. Механизаторлар ам келир күстүң чаагай дүжүдүнүң салым-хуузун шиитпирлээр тулчуушкунну чорудары-биле хову турлаанда турумчуп турупкан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Оюнович Янчаттың удурганы хову-трактор бригадазының төвүнче кээп турувуста, хүн девүнчүүнде кире берген чүве. Турлагда шоолуг кижи көзүлбес. Ол билдингир: механизаторлар шөлдерде — чаштырып турар. Ырак эвесте турган трактор чанында кижилер көстү-дүр. Аңаа бардывыс. Бригадир ында болду. Бистиң айтырыывысты дыңнап олура, әләэн болганда, Василий Оюнович мынча диди:

— Бо чыл дээрге, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы болгай. Бо чылын дүжүттү эрткен чылдыындан хөйнү алыр ужурлуг. Бистиң бригадавыстың оолдары ынчаар шиитпирлеп алган. Чаагай дүжүттүң магадылалын тургузары-биле бүгү-ле чүүлдерни кылып тур бис. Шык базырыышкыны чогуур үезинде чоруттунган. Минералдыг чемишчидилгени база төккен, агаар-бойдустуң байдалын көрүп тургаш, бо чазын тарааны чаштырарынга арай далашпайн, май 3-те кириптивис. А эрткен чылын бо үеде бистииңге чаштырылга доозулган турган чүве.

— Частырыг болбаан ыйнаан?—деп оон ылавыладывыс.

— Чок — деп, ол чугаазын уламчылады. — Агаар шинчээчилериниң бадыткап турарындан алырга, бо чай каан болур хире-дир. Ынчангаш эрте чашкан тараа өзүп үнүп чадап чыткаш, каанга алзыптар болгай. Ам чаштырарга май ортан үезинден соңгаар дүшкен өл-шыкка деткиткеш, дыка дүрген өзер.

«Тиилелге» совхозтуң бо бригадазынга колдуунда үрезин тараа өстүрүп турар. 3000 га кызыл-тас, 150 га кукуруза, 150 га сула болгаш 150 га тарымал тоорук чаштырар. Бо культуралардан бир дугаарында тарымал-тоорукту чаштырып дооскан. Чазын удур андарар черин база ла белеткеп апкан. Ам кызыл-тасты чаштырарынче кирипкен.

— Кызыл-тас чаштырыышкынында беш агрегат ажылдап турар — деп, Василий Оюнович тайылбырлады.—Техниканы белеткээни эки. Ынчангаш үрелиишкин болбайн-дыр.

— Механизаторларның улуг-норма күүседип турары кандыгыл?—деп айтырдывыс.

— Мында чаштырып турар кижилерде черле норма-биле өйлежирин бодаар кижи чок ыйин. Кижи бүрүзү-ле эки шынарлыг кылдыр, хөйнү былырынче чүткүп турар. Ону баштайгы хүннүң түңнели-биле бадыткап болур. Чижээ, тракторист Доңгак Кызыл-оол хүнде 42 гаңы чаштырар норманың орнунга 60 гаңы, коммунист Моңгуш Доржу 48 ганың орнунга 60-ны, «К-700» деп күчүлүг тракторда ажылдап турар Куулар Дадар-оол 66-ның орнунга 80-ни чаштырып турар-дыр. Моон соңгаар ажыл шуудай бээрге, оон-даа хөйнү чаштырары чугаажок.

Бригаданың механизаторларының ортузунда чарышты багай эвес организастаан. Ооң түңнелин беш хонуктап үндүрер болгаш тиилекчи механизаторга шилчиир вымпелди 10 рубль шаңнал-биле кады тыпсыры, ийиги черни алганын — 8 рубль, үшкүзүн — 5 рубль-биле шаңнаары баш удур көрдүнген. А бригада боду совхозтуң № 2 бригадазы-биле чарыш салгаш, керээ чарган. Ол бригадага аштырбазынче механизаторлар бир демниг чүткүп турар. Бригадалар аразының чарыжының түңнели неделя санында үнер.

— Шынарның айтырыынче база-ла улуг кичээнгей салып турар ыйнаан але?

— Ийе, ындыг,—деп, бригадир харылады. — Шынар эң-не кол чүве ол. Чаштырган черниң шынарын мен бодум-даа, агроном-даа удур хынап көрүп турар бис. Ооң ангыда механизаторларның арызында улусчу контролерлар база бар. Олар ажылдың шынарын үргүлчү хайгаарап турар.

... Механизаторларның ажылдап турарын көөрү-биле, бригадирге үдеттиргеш ховуже хаптывыс. Хүн удур, әләэн ыракта сарыг доозун шөйлү берген тур.

— Бистиң мурнакчыларывыстың бирээзи, хоочун механизатор Доңгак Кызыл-оолдуң агрегады ол-дур, — деп, Василий Оюнович биске чугаалады.

Удавааанда «ДТ-75» дилиндектиң ужунга үнүп келгеш, доктаай берди. Аңаа ону манап турган автомашина үрезинни сеялкаларже урүп эгелээр арызында, механизатор-биле чугаалаштывыс. Кызыл-оол бүзүрелдиг мынча диди:

— Тараа чаштырылгазын 10—12 ажыл хүнүнде доозар деп шиитпирлээн улус бис. Эрткен ийи хүннүң түңнели-биле алырга, черле чайлыг-дыр. Бо кудай-ла халавын хайындыра бербес болза... — Оон чугаазын ара соксап кааш, дээрниң соңгу чүгүнде дурзүнчүг кара булуттарже сезинген шинчилиг көрдү. Ооң бодалын билген хевирлиг, бригадир улаштырды:

— Улуг шуурган келир дээн эвеспе моонар, оолдар. Чоп куу бараан көзүлү-дүр. Дүргедээр-ле...

Агрегат база катап доозунун бурладып чорупту.

Турлагның өске талазынга баргаш, күчүлүг «К-700»-ке ужуражы бердивис. Ол-даа магалыг машина-дыр! Аңаа ийи тракторнуң сөөртүр агрегадын чайлыг ап чоруур. «Бо хире күчүтүнни хире-багай кижиге кайын даннадыр боор» кылдыр бодааш, оон башкарыкчызы Куулар Дадар-оолдан сонуургадым:

— Стажыңар-даа улуг боор аа?

— 15 чыл чедип тур мен — деп, механизатор харылады.

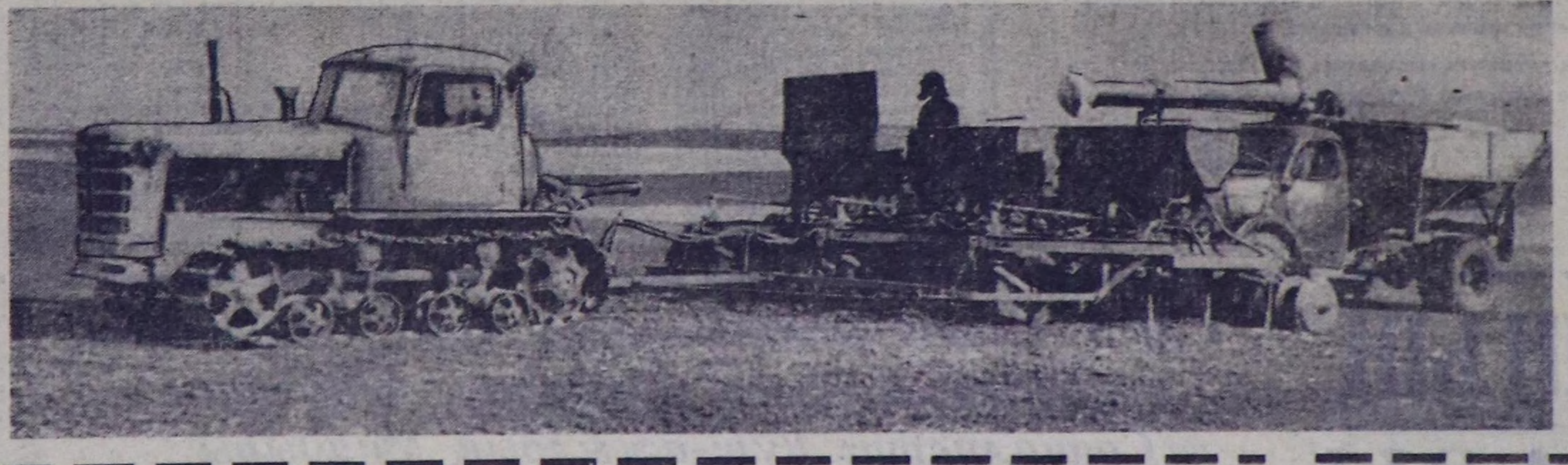
— Бо-даа тыртып турда амыр чүве ыйнаан?

— Магалыг-ла эт-тир! Чүгле ажыглаар ээзинден хамааржыр. Норма 66 га, а мен дүүн бүдүн хүн безин четпээнде, 80 ажырыпкан чордум. Бөгүн даң бажында кирдим, кежээ дүн дужур чүткүдер мен.

Маадырның бригадазының механизаторлары ынчаар ажылдап турар болду. Шиитпирлиг чылда олар шынап-ла шиитпирлиг ажылдап турарынга бүзүредивис.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Үстүнде тракторист Доңгак Кызыл-оол чаштырыкчызы Олег Ондар-биле. Адаанда, агрегаттың ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның корреспондентилери даштыкыдан дыңнадып тур

ШИИТПИРЛЕРНИ БОТТАНДЫРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның социалистиг партиязының Төп күүсекчи комитеди медеглел кылгаш, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Мурнуу Вьетнамга таарыштыр шиитпирлээшкин дугайында алды чүүлден тургустунган саналын бүрүн деткип турарын илергейлээн. Вьетнамның социалистиг партиязының удуртукчулары болгаш бүгү кежигүннери Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын шыңгыы болгаш амыдыралга бүрүн боттандырарын америк чазактан база сайгончу администрациядан Мурнуу Вьетнамның интеллигенциязы-биле болгаш бүгү вьетнам улус-биле кады шиитпирлиг негеп турар деп ук медеглелде демдеглээн.

КАМБОДЖАДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чурттуң бүгү девискээринде пномпеньчи шериглерниң туруштарынга Камбоджаның патриоттары күчүлүг согуушкуннарны тавараштырбышаан. Камбоджаның найысылалындан мурнуу талаже 60 километрде можу төвү Такеоуң чоок-кавыларында болгаш ол стратегтиг чугула пункттудан соңгу талаже районнарда эң шудургу тулчуушкуннар болуп турарын даштыкы агентилел черлери дыңнадып турар. Дайзынның шериглери дириг күш болгаш техника талазы-биле чер болганда улуг когарадларда таваржып турар.

БАЗА БИР КӨВҮРҮГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Ханойдан чурттуң мурнуу чүгүнче чоруткан кол демир-оруң магистралында база бир көвүрүгнү ажыглалга хуусаа бетинде киирген. Тханьхоа можуда 200 метр узун дурттуг ол көвүрүгнү дайын үезинде АКШ-тың ужар чүүлү бүрүн үрегдээн турган.

Соңгу Вьетнам — Хамзонг аразының кол көвүрүглериниң бирээзин база катап тургузары дооступ кел чыдар.

ХАНЫЛААН ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Кылымал спутниктерни салып үндүреринге ажыглаар чедирикчи ракеталарны тургузар талазы-биле Европа организациязы дижир чүвениң программаларын акшаландырарын боттарының соксадып турарының дугайын Франция биле ГФР чарлаан. Ооң мурнунда ындыг шиитпирни Великобритания биле Италия база үндүрген. Мынчангаш, «Европа-II» деп адаттынган, кады кылган үш чадалыг ракетаны салып үндүрериниң дугайында планнаттынган бүгү-ле чүүлдер дүктерлип дүшкени ол болуп турар, ындыг болганда ук организация бодун тарадып турарын, эң чоокку үеде чарлаар ужурлуг.

3,5 миллиард француз франк акша анаа-ла эстеп калганының дугайты хараадаан сеткилин илергейлевишаан, Парижтиң «Монд» солуну ракета чедирикчилериниң тургузар талазы-биле Европа организациязының буурап дужуушкунун сөөлгү үениң өске болуушкуннары-биле база сырый холбаштырып турар. Ынчаарга ол болуушкуннар болза «Ниити рынок» киржикчилериниң болгаш Барыын Европаның өске-даа организацияларының арызында чөрүлдээлерниң дагын-дагын чидигленип турарын херечилеп турар. Чижээ, тос чурттуң көдээ ажыл-агый министрлери садып алырының чаңгыс аай өртектериниң дугайында айтырыгга хамааржыр ийи ай дургузунда дугуржуушкун чедип ап шыдаваан.

БАЙДАЛ ЧОГУМЧААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан шериг кезектериниң болгаш палестин партизаннар арызынга ийи хүн дургузунда чепсектиг мөөлдежишкиннер болганы соонда Бейрутта байдал база дагын чазалып келген. Аткылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулганы ийи тала сагып турар. «Ливанның бүгү девискээринде байдал ыржымчый берген» деп, ливан камгалал министри Фуад Гесн медеглээн.

Чедип алдынган дугуржулганы сагыыр болгаш эрткен удаадагы дег мөөлдежиишкиннерни болдурбазының аргаларын ажылдап кылыр сорулга-биле Ливанның янзы-бүрү политиктиг партияларының болгаш бөлүглежиишкиннериниң төлээлекчилериниң арызында сүмележилгелер ам болуп турар.

ТАЙБЫҢ СОРУЛГАЛАРГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Атомнуг ийиги электростанцияның реакторун Раджастхан штатта ажыглалда киирген.

Амгы үеде атомнуг электростанцияларны төлевилээри, эртем-техниктиг документацияларны белеткээри болгаш тудары чергелиг ажылдарны индий эртемденнер, инженерлер болгаш техниктер бүрүн чорудуп турар деп, атомнуг энергия талазы-биле комиссияның даргазы Делиге болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Атомнуг энергияны көдээ ажыл-агыйга, үлетпүрге, биологияга болгаш медицинага тайбың сорулгалыг ажыглаарының перспективтиг планын индий чазак ажылдап кылган деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди парламентиге медеглээн.

КОНФЕРЕНЦИЯ

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының регионалдыг тоску конференциязы Сардинияның область төвү —Кальяриге болган. Чурттуң мурнуу талакы районнарының дугайында айтырыгны ол чугаалашкан. Италияның Компартиязының Чингиве секретары Э. Берлингуэр оон ажылынга киришкен.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Ажылчы чоннарның ортузунга идей-политиктиг ажылдарны болгаш интернационалчы кижизидилгени күштелдирер талазы-биле сорулгаларны республиканың партия активинге чугаалашкан болгай. Ооң шиитпирлеринге дүүштүр районда идеология ажылының байдалын чугаалажып көрүп, ону экижидеринин хемчеглерин ажылдап кылгаш, партия активиниң хуралынга бадылаан бис. Партия организациялары ол хемчеглерни боттандырып эгелей берген.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл оюнуң дугайында» Л. И. Брежневтиң илеткелин ханызы-биле өөренип, ону чонга ажыл-агыйның практиктиг сорулгалары-биле холбаштырып, пропагандалаар талазы-биле идей-политиктиг ажылдарның бүгү-ле арга-хевирлерин бистиң Тес-Хем районнуң партия организациязы ажыглап турар. Ажылчы чоннарның болгаш коллективтерниң хуралдарынга таныжары-биле черлелештир, ол документини агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар ажыл-ишчилерниң чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле ону база чугаалап берип турар. Ол ышкаш партия чырыдыышкынының бүгү хевирлеринде ону өөренип турар болгаш чамдык политшколалар өөренип дооскан.

СЭКП райкомунуң тургусканы 42 кижи составтыг агитбригада малчыннарга барып, ол чугула документини таныштырган.

Мурнакчы дуржулганы ажыл-ишчилер ортузунга нептередиринче сөөлгү үеде вол кичээнгейни угландырган бис. Ажыл-агыйларның, түс-түс участоктарның удуртукчулары мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередир сорулга-биле партияның Каа-Хем райкомунуң ажылының арга-дуржулгазы-биле таныжып, дээре ажыл-агыйларның ажылын сонуургап көрген. Аңаа аныяк хойжуларны бир коданга чыып алгаш, хоочун, мурнакчы малчыннарны орта чалап, арга-дуржулга солужулгазын организастаан. Аңаа кирипкен 28 хойжу ол дуржулга солчуушкунундан боттарынга ажыктыг чүүлдерни хөйү-биле билип алганнар. Ол ышкаш саанчылар, бызаа ажаакчыларының семинарынга он кижи боттарының дуржулгазын өскелерге дамчыткан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипшпишаан, бистиң көдээ ишчилеривис бо чылын пландан ажыр 128 тонна эътти, 32 тонна сүттү, 3 тонна дүктү күрүнеге садар болгаш мал бажын 10 хуу өстүрер, тараа культураларынга га бүрүзүнден 9 центнер, тарымал сигенниң— 14 центнер дүжүдүн алыр деп хүлээнгеннер. Бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар планнарын район ажыр күүсеткеш, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол тукту салбас дээш, ам-даа кызымаккай ажылдаар ужурлуг бис. Мал оолдаашкыны эрткен чылга деңнээрге, бо чылын организастыг эртип турар. «Тес-Хем» совхозтуң № 5, «Ак-Эриг» колхозтуң № 1 хойжу бригадаларының малчыннарының түңнелдери эки. Малдың өлүп хораар чоруу кызырылган. Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге, бо чылдың бирги кварталында күрүнеге хөй сүт саттынган. Саанчылар Х. Адыя, М. Нурсат, Б. Биче-оол, А. Дойнур, Ч. Лапчаа, хойжулар М. Сувандии, И. Данзурун, Ш. Серен, С. Хайын, Д. Душпун олар баштайгы үш айда бедик көргүзүглерлиг болганнар.

Бүдүрүлге черлеринден Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр пунктузу бирги кварталда продукция бүдүрерин 118, сайгарганын 139 хуу күүседип, пландан ажыр 71 муң рубльдиң орулгазын чедип алган. Ынчангаш районнуң бүдүрүлге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни бүзүрелдии-биле чаалап алган. Шуурмактың ыяш пунктузу СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун ийи чыл дургузунда кымга-даа алыспайн келген. Ол ышкаш районда ыяш ажыл-агый чери, амыдырал-хандырылга комбинады, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны бирги кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткилээш, СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттааннар. Бо бүгү социалистиг чарышты эки организастап турарывыстың херечизи-дир.

Чон ортузунга кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарның төптери — клубтарның, кызыл-булуңнарның, библиотекаларның ажылын моон соңгаар улам экижидер хемчеглерни районнуң партактив хуралынга база чугаалашкан. Ылангыя кышкы үеде О. Шынаа, Ү. Шынаа салбырларда клубтар хагдынып, чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорутпайн турган. Уран чүүл бөлгүмнери байырлалдарда концерттер көргүзери-биле кызытаарланып, культура одагларынга солун, дээштиг, уткалыыныг ажылдарны ховар чорудуп, агитбригадалар көдээ ишчилерге күзенчиг аалчылар боор барбайн турган. Ол четпестер-биле шиитпирлиг демисежип, клубтарны культураның ёзулуг одаа болдурар дээш чугула хемчеглерни ап турар бис. Чон ортузунга идей-политиктиг, культура-массалыг ажылдарны дээштиг болдурары-биле бүгү-ле арга-хевирлерни чер-черде партия организациялары ажыглап турар.

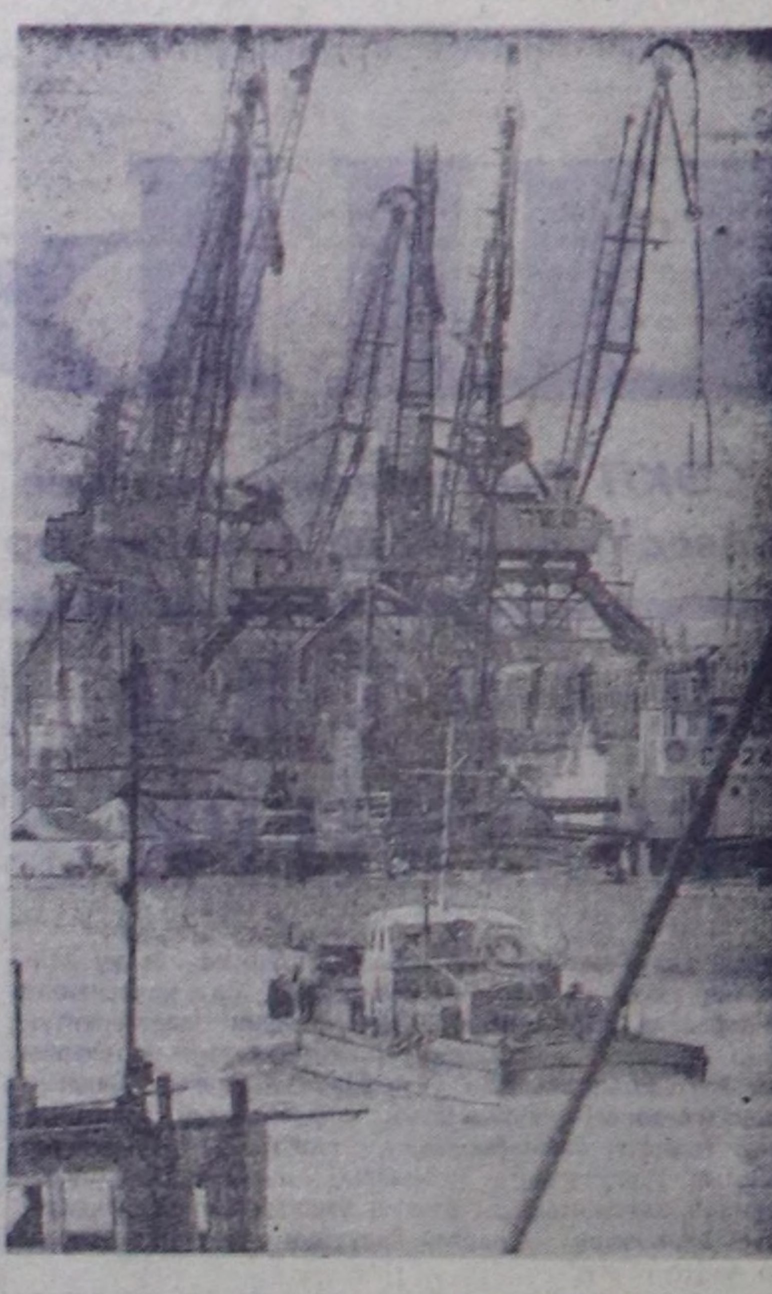
Амгы үеде часкы тарылга ажылдары районда хайныккан. Партия организациялары масса-политиктиг ажылдарын хову турлагларында тараажыларже угландырган. Көскү агитация, лекциялар, беседалар беш чылдың шиитпирлиг бо чылында часкы хову ажылдарын чогуур хуусаазында, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирерин кижи бүрүзүнге угаадып турар. Бедик дүжүт дээш социалистиг чарышты үргүлчү түңнеп, мурнакчыларны шаңнап-мактаар, оларның үлегерин өске эштери эдерген турарын чедип алыр ужурлуг бис. Мал ажылдыг бистиң районга быжыг чем-суурну белеткеп алырда бир-ле дугаарында чер ажылын сайзырангайжыдары чугула деп чүвени ховунуң ишчилери билир. Ынчангаш бо хүннерде механизаторлар ортузунда масса-политиктиг ажыл улам калбарып турар.

Чугула политиктиг кампания — чер-чер Советтеринге соңгулдаларга чедир ай ажыг хуусаа арткан. Агитпунктуларны чаартып, эде дерип, аңаа болур янзы-бүрү ажылдарны партия организациялары амдыгааштан планнап, агитаторларның, политинформаторларның составын, оларның хуваалдазын база катап чаартып, соңгукчулар ортузунга идей-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны калбартып чорудар апаар. Оларның бир сорулгазы — кижи бүрүзү районда, республикада, чуртта болуп турар кол-кол болуушкуннарны билген турарын, шиитпирлеп турар кижиги сорулгаларны күүседиринге кижи бүгүдези улуг-хуузун киирген турарын чедип алыры болур.

Ынчангаш ажыл-ишчилерниң ортузунга идей-политиктиг ажылдарны чорударынга бүгү-ле чаа чүүлдерни ажыглаар апаар бис. Ылангыя корум-чуруму кошкак, арагадарыже хандыыр хамаатыларны, дуржулга чок, чаа ажылдап кирген ажылчыннарны хоочун коммунистерге, мурнакчы кижилерге быжыглаан бис. Ооң кандыг байдалда чоруп турарын партия организациялары хынап турар.

Тес-Хем районнуң бүгү ажыл-ишчилери беш чылдын шиитпирлиг үшкү чылында күрүне мурнунга алган хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседир дээш бо хүннерде улам кызымаккай ажылдап турарлар. Оларның ортузунга масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузар дээш партия организациялары боттуг хемчеглерни, ам-даа алыр ужурлуг.

М. МИНЧИМАА,
СЭКП райкомунуң секретары.

Барыын-Сибирь пароходствозунуң хемчилери боттарының 51 дугаар аргыжылга сезонун эгелээн. Обь бажынче баштайгы судноолар чорупкан, беш чылдың үшкү чылының тарылга кампаниязынга ажыглаар баштайгы тонна-тонна кывар чүүлдү чедирип берген.

1973 чылдың аргыжылга үезиниң дургузунда пароходствонуң судноолары шупту 17 миллион тонна чүъктү баар черлеринге чедирип бээр.

Барыын Сибирьниң улуг ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг үлүг-хууну киирип, чүъктер сөөртүрүнүң онаалдаларын чедиишкинниг күүседип келгени дээш Барыын Сибирьниң хем пароходствозун Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: Новосибирскиниң хем өртээлинде ажыл-ишти түлүктен эгелей берген.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Депутат болгаш ооң ажыл-херээ

ИДЕПКЕЙИН ДОКТААМАЛ БЕДИДЕР

Чер-чер Советтериниң чедиишкинниг ажыл-чорудулгазы ооң депутаттарының идепкейинден хамааржыр. Маңаа кол-ла чүве Советтиң күүскомунуң организас-массалыг ажылын чогуур негелдезинге чедир тургузуп, депутаттарны чоннуң бүгү талалыг ажыл-ижинче хаара тудары, оларның-биле доктаамал ажылдаары болур. Ынчаарда депутат бүрүзүнүң идепкейи бедиир.

Бо талазы-биле Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң депутаттар-биле ажылының чамдык дуржулгазының, депутаттарның соңгукчулары-биле харылзаазының хевирлериниң дугайында күүскомнуң даргазы Зоя Феоктистовна МАНЧИНАНЫҢ беседазын моон адаанда парладывыс.

Очур Санаевич Арапай— аңаа ажылчын кижи, ынчалза-даа ону Ак-Довурактың тудугжулары-даа, дагжылары-даа эки билир. Ындыг алдарны ол бодунуң шалыпчы күш-ажылы, идепкейлиг хөй-ниитичи чоруу-биле чаалап алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу. Сески беш чылда үре-түңнелдиг ажылы дээш «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан. Ак-довуракчылар ону чүгле беш чылдың маадырларының бирээзи деп билир эвес, олар ону эрге-чагырга органында чоннуң төлептиг төлээлекчизи деп база хүндүлеп көрүп турар.

Ак-Довурак хоорай Совединиң депутады, ооң күүскомунуң кежигүнү, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бызанчыдашчызы Очур Арапайның даштыңдан көөрге, өөрүнден онзаланып ылгалыр чүвези-даа чок, ынчалза-даа ооң идей талазы-биле бүдүштүү, ниитиниң херээнге бердинген чоруу —ооң ёзулуг совет кижизиг мөзүзүн бадыткап турар. Депутат Арапайның онзагай талазы—бодунуң соңгукчулары-биле быжыг харылзаазы. Ээлчээнге ажылдап келгеш, эптиг үени, таарымчалыг чылдагааны шилип алгаш, бригадазында ажылдап турар өөрү-биле хоорай Совединиң ажыл-чорудулгазының дугайында чугааны эгелээр. Советтиң сессиязының шиитпирлериниң ийикпе, күүскомнуң хуралынга кандыг айтырыглар чугаалашканын сөс кадында тайылбырлап, оларның саналын дыңнап, айтырыгларны канчаар көрүп турарын сонуургап турар. Ындыг беседалар чоорту-ла ооң дыңнакчыларынга ёзулуг дээштиг салдарны чедире бээр.

Очур Санаевич соңгуткан округунуң чурттакчылары-биле доктаамал ужуражып, оларга Советтиң шиитпирин амыдыралга канчаар боттандырарының дугайында чугааны чорудары чаңчыл болган. Ооң округунуң девискээринде улус чыып, хурал-суглаа кылыр тускай оран-бажың чок. Ынчангаш ооң идепкейжи саналы-биле ында агиткварира тургустунган, ону соңгукчулар-биле харылзаа тударының төвү болдурган.

Соңгукчулар-биле ужурашкан санында-ла депутат күүскомга келгеш, кандыг солун чугаалар болганын, оларның саналдарын дыңнадып турар. Соңгукчуларның чагыын ёзугаар Очур Санаевич өл-шык, чер адаанның суглары амгы Шаңгыр суурну өскээр көжүрер дугайында санал үндүрген. Күүском ол саналды өөренип көөрү-биле тускай комиссия үндүргеш, ооң сүмезин ёзугаар Шаңгыр суурну 1973 чылда өске черже көжүрүп эгелээр дугайында шиитпирни үндүрген. Депутат бодунуң соңгуттурган округунуң девискээринде угааны четпес үш уругларны илереткеш, оларның ийизин Сессерлигде инвалидтер школазынче, бирээзин дүлейлер ниитилелинче дамчыдып, ядык даараар кижиге өөредири-биле чорударын чедип алган.

Депутат Арапайның өске-даа эгелекчи саналдарының, бот-идепкейиниң дугайында ам-даа хөйнү чугаалап болур. Аңаа делгеренгейи-биле доктааган чылдагааным—Советтиң депутады кижи бүрүзү бодунуң харысалгазын эки билир, чоннуң ёзулуг бүрүн эргелиг төлээлекчизиниң мөзү-шынарынга ол дүгжүр болза, ниити күш-биле кандыг-даа айтырыгны шиитпирлеп болур дээрин онзалап демдеглээри болур.

Бистиң Совединисте эш Арапай ышкаш бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар депутаттар хөй. Оларга чөргаарланып турар бис.

Күүскомнуң ажылынга депутаттарның чүгле хууда идепкейлиг болуру эвес, харын Советтиң бүгү органнарынга ажылдаары улуг идигни берип турар. Чижээлээрге, доктаамал комиссияларның кежигүннери сессияга, күүскомга көөр айтырыгларны көдүрүп, ону белеткээринге, чугаалажып көөрүнге болгаш ол талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алырынга киржип, оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылды организастап, оларның күүселдезин хынап турар болгай. Ооң ачызында Советтиң органнарының ажылы ёзулуг чогуур негелдезинге тургустунар. Хооркүүском бо талазы-биле боттуг хемчеглер ап турар.

Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле доктаамал комиссияның саналы-биле күрүнениң планныг даалгаларын болгаш алган хүлээлгелерин күүсединге бүдүрүлге удуртукчуларының харысалгазын бедидер сорулга-биле социалистиг чарыштың күүселдезиниң дугайында айтырыгны сессияга чугаалашкан. Ол чорук дээштиг болган. Ук доктаамал комиссияны инженер В. Хаит удуртуп турар. Депутат даалгазын ол бедик харысалга-биле көрүп турар. Ак-Довурак үлетпүрлүг хоорай болганда, ооң бүдүрүлгелериниң ажылы ол комиссияның доктаамал кичээнгейинде турар дээрзин демдеглээри артык эвес.

Депутат Алефтина Павловна Зубованың дугайында соңгукчулардан мактадыг сөстерни бо-ла дыңнап болур. Соңгуттурган округунга депутат агиткварталды организастаан, ооң чөвүлелинге ында чурттакчыларның төлээлекчилерин соңгаан. Бо дээрге хөй-ниитиниң бот-тывынгыр эгелээшкининиң бирээзи болган. Депутат Зубова чурттакчылар ортузунга ажылды ол чөвүлелге даянып, ону дамчыштыр чорудуп, тускай план ёзугаар кварталдың чурттакчыларын чыып, олар-биле кылыр ажылдарны сүмележип, кижи бүрүзүн ниитиге ажыктыг ажыл-херекке киириштиреринче эвилелдеп турар.

Депутаттарның ындыг хевирлиг эгелээшкиннерин хоорай Совединиң күүсекчи комитеди бүгү тала-биле деткип турар. Ол чорук өскелерниң идепкейин бедидеринге улуг идиишкинниг-даа.

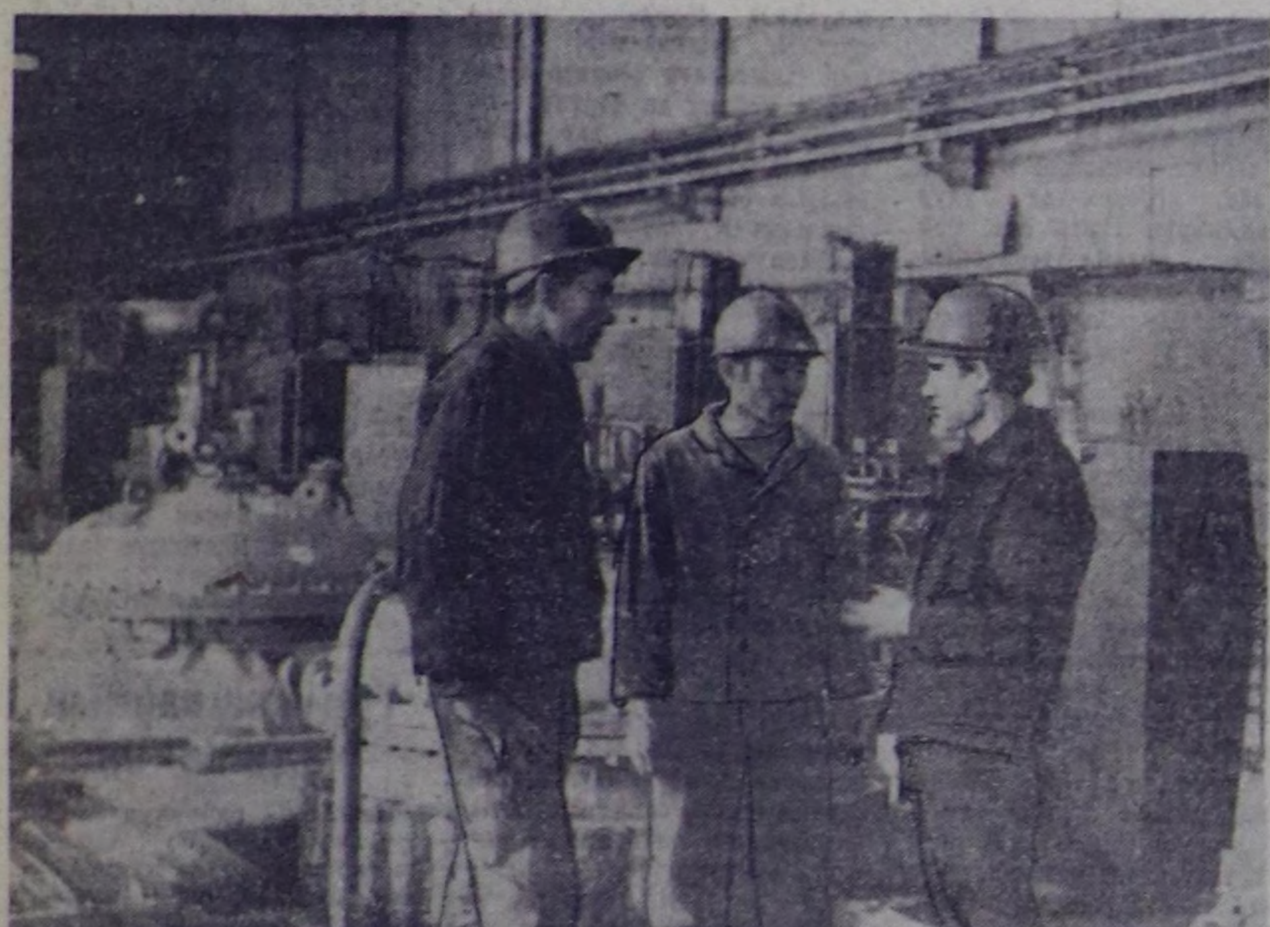
Бистиң депутаттарывыс бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчуларының мурнунга айтырыгларны дидими-биле тургузуп, оларның-биле сүмележип, чогуур саналдарны киирип турар. База бир демдеглезе чогуур чүве—депутаттар депшиттирген коллективтеринге барып, ында байдалды сонуургап турарын эки чаңчыл деп санап турар бис.

Хооркүүском ССРЭ-де Советтерниң депутаттарының эргелеринге хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуну амыдыралга боттандырып, депутат бүрүзүнүң бот-идепкейин бедидер дээш моон соңгаар-даа доктаамал ажылдаар.

Эки ажылдаар

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының бирги кварталының планын чогуур хуусаазында күүседир дээш Улуг-Хем райпоозунуң белеткелдер конторазының ажылдакчылары эрткен айларда кызымак ажылдаан. Белеткел планы бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеттинген. Тодаргайлаарга, бирги кварталда эът белеткээриниң планын 120,8, сүттү — 140, өлүктү — 182, дүктү — 150 хуу боттандырган. Склад эргелекчизи Саая Каң-оол мактадыг кижилерниң бирээзи. Ол хүлээнген ажылынга кызымаан көргүзүп келген. Хүлээп алыышкынны шалыпкын чоруткаш, ооң квитанциязын дораан-на бижип бээр. Алгы-кешти багай сойган кижилерге бодунуң сүмезин берип, ооң шынарын экижидер дугайында тайылбырны үргүлчү кылып чаңчыккан. Ол ышкаш Чаа-Хөл суурда белеткекчи Матпаа Кыргыс база ындыг. Ажылынга кызымак, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

К. БАЗ-ООЛ,
белеткел конторазының охотоведи.

«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегинде № 2 участок харысалгалыг участок. Рудадан кобальт концентрадын маңаа ылгап үндүрер. Ында тургускан хөй санныг нарын механизмнерни болгаш аппаратураларның эки ажылдаарын бедик мергежилдиг слесарьлар хандырып турар. Бүдүрүлге планының күүселдези бо коллективтиң кызымак болгаш кужениишкинниг ажылындан хамааржыр.

ЧУРУКТА: № 2 участоктуң мурнакчы слесарьлары А. Пиничин, Н. Бегзи оларның механик А. Волков-биле (ортузунда) бүдүрүлге айтырыгларын чугаалажып турары.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

АЛТАЙНЫҢ ТАРААЗЫ

СЭКП Алтай крайкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр ГЕОРГИЕВ-биле беседа

Эрткен чылын бистиң чуртувустуң барыын талазынга сөөлгү чүс чыл дургузунда көстүп көрбээн улуг кандаашкын болган. А чөөн талазынга дүжүт ажаап алыышкынының үезинде кончуг соок болган болгаш чаъстап турган. Ындыг-даа бол, бергелер ажып эрттинген. Чүгле чаңгыс Алтай край безин күрүнеге 5 миллион тоннадан ажыг тарааны дужааган.

— Бо сан Сибирьниң тараалаң ховуларының делгем улуун, тараажыларның бедик мергежилин, көдээ ажыл-агый эртеминиң чедиишкинин, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаргайлааны көдээ ажыл-агыйны комплекстиг сайзырадырының программазын боттандырып турар Коммунистиг партияның аграр политиказын база тода көргүзүп турар-дыр—деп, Александр Георгиев чугаазын эгелээн.

— Бо сан крайда чер ажыл-агыйының бедик культуразын база херечилеп турар эвес ыйнаан?..

— Чай сериин болганындан тараа орайтааш, күскү чаъс үезинде кээп бышкан. Чаъс чок үеде чаңгыс-даа шакты халас эрттирбес дээш күш-ажылды бедии-биле организастаары, техниканы чөптүг ажыглаары негеттинип келген. Бүгү күш дүжүт ажаалдазынче мөөңнеттинген турган. Чер ажылының бедик культуразының дугайын Кулунданың ховулуг районнарының төөгүзү чугаалап бээр. Кулунда 7—8 чыл мурнунда кончуг хаттың төвү турган. А эрткен чылын Алтайның 5 миллион тонна тараазының барык үш миллионун Кулундадан алган.

Чоокта чаа-ла Сибирьниң тараажылары болгаш харын-даа чамдык эртемденнери Кулундага тараа тарзан хереэ чок деп турганын ам сактырга чиктиг ышкаш бодандырар. Чылдың-на аңаа доозунну хат хадааш, көдээ ажыл-агыйга улуг когаралды чедирип чораан. Ам бөгүн Кулунданың ховулары арга ыяштыг ховуларже шилчий берген. Ону тарыырда хөрзүннүң кырынга дегбейн калбак бистиг тускай андазынны ажыглаар апарган. Сөөлгү чылдарда 45 муң гектар шөлде хову камгалаар ыяштарны дилиндектей олурткан. Хөрзүннүң эрозиязы соксаан. Кулунданың дыка хөй районнарында гектардан-на 20—25 центнер дүжүттү, а чамдык участоктардан 30—35 центнер дүжүттү ап турар болу берген.

— Ол хире ажылды эки специалистер чокта чорудуп шыдавас. Алтай крайда тускай эртемниглерни канчаар белеткеп турарыл?

— 1930 чылда бүгү Барыын болгаш Чөөн Сибирьге ийи муңдан эвээш агрономнар болгаш зоотехниктер турган. Ам чүгле чаңгыс Алтай крайда безин көдээ ажыл-агыйның барык чээрби муң специалистери бар. Ортумаа-биле бир совхозка 28, колхозка — 15 специалистер онаажыр. Алтайның суурларында 96 эртем кандидаттары ажылдап турар.

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитеди «Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин хөгжүдеринге специалистерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Алтай крайкомунуң ажылының дугайында» доктаалды хүлээп алган. Экономиканы эки сайгарып билир, ажыл-агыйжы чоруктуң түңнелдерин баш удур көрүп шыдаар болгаш эртемниң ажыдыышкыннарын херек кырынга ажыглап болур улус чедиишкинниг ажылдап шыдаар деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирин ол доктаал бадыткап көргүскен.

Тус черниң байдалын көрүп тургаш, кадрлар белеткээриниң тодаргай хевирлерин ажылдап кылган бис. Алтайның көдээ ажыл-агый институтунда мергежил бедидериниң тускай факультедин ажыткан. Кадрлар билиин бедидер школа база бар. Колхозтарда болгаш совхозтарда семинарлар болгаш эртем-бүдүрүлге конференциялары болуп эртип турар.

Тус черлерде партия комитеттери дуржулгалыг-даа, аныяк-даа специалистер боттарының мергежилин долузу-биле ажыглаар аргалыг болзун дээш чугула сагышты салып келген. Агрономнарның, экономистерниң, зоотехниктерниң, ажыл-агый удуртукчуларының край съездилериниң чорудары, эртем-техниктиг конференцияларны эрттирери, оларның Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң бүгү-эвилел делгелгезинче, чурттуң мурнакчы колхозтарынче болгаш совхозтарынче, даштыкыже чорууру чаңчыл апарган. Чурттуң дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында Алтайның колхоз, совхозтары боттарының стипендиаттарын база өөредип турар.

— Эрткен күзүн Алтайның ховуларынга кончуг хөй техника ажылдап турган деп, солуннарга бижип турган болгай. Ындыг бе?

— Ийе, ындыг турганы шын. 29 муң комбайн, 16 муң жатка, 40 муң автомашина ажылдап турган... Бо бүгү техниканы мергежилдиг механизаторлар башкарып турган. Коллективтиг ажыл-агый хөйнү кылып шыдаар дээрзин дүжүт ажаалдазы көргүскен. Дыка хөй комбайнерлер, 10 болгаш харын-даа 20 муң центнер тарааны бастырган, а Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Илья Максименко 25 муң центнерден ажыгны бастырган.

Мынча хөй күчүлүг техниканы кайын алганыл? Алтай колдуунда көдээ ажыл-агый крайы болгай, ындыг-даа болза мында 480 бүдүрүлге чери база бар. Оларның чамдызы продуктуну сайгарып болбаазырадып турар. Улуг заводтар база бар. Чижээ, Рубцовск хоорайда «Алтайсельмаш» деп завод РСФСР-де үндүрүп турар андазыннарның 90 хуузун бүдүрүп турар. Ол андазыннарны тараа, рис болгаш хөвең тарыырынга ажыглаар. Заводтуң продукциязын Польша, Венгрия, Чехословакия, ГДР болгаш ВДР садып ап турар. Кулунданың ховуларын чаартырынга ажыглаан калбак бистиг андазыннарны база-ла ол заводка кылган.

Алтайның трактор заводу чартык миллиондан ажыг тракторну бүдүрүп үндүрген. Завод Брюссель делгелгезинге алдын медаль-биле шаңнаткан. Моон кылып үндүрген продукциялар социалистиг чурттарже болгаш Африканың чаа сайзырап олурар күрүнелеринче чоруп турар. Алтайның мотор заводу көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле машиналарынга херегләэр шимчедикчилерни кылып турар.

— Бедик дүжүт дээрге, эки орулга ол болгай. Алтайжылар кандыг чурттап турарыл? Кылган ажылы дээш олар чүнү алырлары?

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде совет улустуң амыдырал деңнелин улам бедидери көрдүнген. Ол сорулга чедиишкинниг күүсеттинип турар. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң мурнунда көргүзүглер-биле амгы көргүзүглерни деңнеп көөр болза, көдээ черлерде культура, экономика талазы-биле улуг-улуг өскерилгелер бээр апарганын кижи бүрүзү эскерип каар.

Алтайның ажылчыннары болгаш колхозчулары шыдалдыг. Сөөлгү 8 чыл дургузунда ажылчын чоннарның ажаалга кассаларынга шыгжамыры беш катап өскен. Чүгле сөөлгү ийи чылда бистиң көдээ суурларывыска 13 муң чиик машиналарны болгаш барык 50 муң мотоциклдерни, 300 муң телевизорларны болгаш барык ол хире санныг хеп чуур машиналарны саткан.

Край бойдус байлаа-биле кончуг сураглыг. Бисте 22 санаторийни болгаш беш дыштаныылга бажыңнарын тудуп тургускан. Алтайның ажыл-ишчилери путёвкаларны профэвилелдериниң хөрецгизи-биле алыр, ол алырда чүгле край иштинде курорттарже эвес, а Крымның, Кавказтың болгаш Прибалтиканың курорттарынче база ап турар. Көдээниң ажыл-ишчилери хоорай улустары-биле бир домей чүгле ССРЭ-ниң иштинде эвес, даштыкы чурттарже база туристиг аян-чоруктарны кылып турарлар.

Бистиң көдээ суурларывыс дыка өскерилген. Өг-бүле бүрүзү боду бажыңныг ийикпе, азы күрүне квартиразында чурттап турар. Суур бүрүзүнде клуб, библиотека, ниити эртемниң болгаш музыка школалары, магазиннер, уруглар садтары, эмнелгелер, профилакторийлер бар. Алтайның суурлары бай-шыдалдыг чурттап турар.

(Беседаны ПМА-ның Барыын Сибирьде корреспондентизи Н. ЯМПОЛЬСКАЯ кылган).

СОВЕТ КИЖИНИҢ САГЫШ-СЕТКИЛ БАЙЛАКШЫЛЫНГА

СЭКП-ниң XXIV съездиниң культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының мурнунга ажылчы чоннуң эстетика талазы-биле кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдарының болгаш хөгжүдериниң, оларның культура деңнелин бедидериниң дугайында сорулгаларны салган. Тыва АССР-ниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазынга болгаш коммунистиг кижизидилгезинге күрүнениң хөгжүм-шии театры, филармония, музыка школалары, уран чүүл училищези, бисте хөй санныг клуб, библиотека албан черлери улуг рольду ойнап келген.

Республикада литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының — чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның эң эки чогаалдары чоннуң сагыш-сеткил талазы-биле байлакшылының илергейлээшкини болуп, хөй националдыг совет культуразының эртинезинге чогуур үлүүн киирип турар.

Эрткен 1972 чылда культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажылынга кол черни ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн ээлеп турганы билдингир. Чүгле театр биле филармонияның профессионал артистери эрткен чылын ийи муң чыгам концерт, шиилерни, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери 4 муң ажыг концертти, шиилерни көрүкчүлерге бараалгаткан. Бистиң республикада 127 муң ажыг кижи библиотекаларның номчукчулары болуп турар.

Көрүкчүлерниң улуг сонуургал-биле хүлээп ап турган шиилери, концерттери: В. Шекспирниң «Ромео биле Джульетта», А. Макаеноктуң «Шинткел» деп шиилери, күрүнениң «Саян» аттыг ыры, танцы ансамблиниң программазы болур.

Тыва чурукчулар сөөлгү чылдарда күш-ажылга шылгараңгай кижилерниң овур-хевирин тургузаар дээш кызымаккай ажылдап турар. Ооң түңнелинде Тываның чурукчулар эвилели «Мээң үе-чергем» деп чурулга делгелгезин ажыдып, аңаа бөгүнгү Тывада улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында мурнакчыларның бүдүжүн чиге көргүзер талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан.

Тыва совет литератураның болгаш уран чүүлдүң дээжилерин чон ортузунга пропагандалаарынга эрткен чылда республиканың 5 районнарынга эрткилээн литература болгаш уран чүүлдүң хүннери көскү рольду ойнаан.

Бо чылды бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң калбак көрүлдезин түңнээриниң чылы деп санап болур. Январь айның төнчүзүнде Тываның иштинге шүүлде көрүлделерге шылгараан бот-тывынгыр 170 хире артист Иркутскиге болган зона көрүлдезинге кириишкени тыва уран чүүлдүң хөгжүлдезинге улуг чедиишкин болган. Жанр талазы-биле болбаазыраңгайжып, күүселде мергежилиниң бедип турарын бот-тывынгыр артистерниң концерттери көргүскен.

Бай-Тайга болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның хомусчулар ансамбли, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң хөөмейжилери Иркутскиниң зона көрүлдезинге Бүгү-российның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң лауреаттары деп атты чедип алгаш, бо чылдың мартта Москвага кедээниң бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезинге киржип чорааннар. Олар Кремльдиң Съездилер ордузунга, Чайковский аттыг залга, Советтер Бажыңының Колонналыг залынга болгаш өске-даа черлерге эрткилээн концерттерге киришкилээннер.

Беш чыл болгаш культура албан черлери

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң өске жанрлары — улусчу театрлар, агитация-уран чүүл бригадалары, кино тырттырарынга болгаш фото-чуруктар белеткээринге күзелдиглер 1973 чылдың төнчүзүнге чедир районнарга, Кызылга болгаш Красноярск, Улан-Удэ, Москва хоорайларга түңнел көрүлделерге киржиринге белеткенип турар.

Улусчу театрларның республика көрүлдезин районнар бүрүзүнге чоокта чаа эрттиргилээн болгаш аңаа республика жюризи шии бүрүзүн тус-тузунда сайгарып көрген. 15 авторларның шиилерин улусчу театрлар болгаш шии бөлгүмнери белеткеп тургускан. Ында 179 бот-тывынгыр артистер киржип турар.

Агитация-уран чүүл бригадаларының республика көрүлдези районнарда чоруп турар. Агитбригада — бот-тывынгыр уран чүүл жанрларының эң-не дайынчы, эң-не дээштиг хевирлериниң бирээзи. Олар бо часкы тарылга үезинде хову турлагларынга, фермаларга, ыракта малчыннарга аалдап барып, чаагай херекти кылып турар. Эрткен 1972 чылда республиканың агитбригадалары 600 үнүүшкүнну организастап, муң чыгам концерттерни көргүзүп, 600 ажыг лекцияларны болгаш беседаларны чон ортузунга номчуп, хөй-санныг агитхуудустарны үндүрген.

Агитбригадаларның составында 200 ажыг бот-тывынгыр артистер доктаамал киржип турар. Каа-Хемниң «Весняика», Бии-Хемниң «Колос», Барыын-Хемчиктиң «Мажалык», Чөөн-Хемчиктиң «Хемчик» болгаш Өвүрнүң «Чадаган» деп агитбригадалары эки түңнелдерлиг болган.

Россия Федерациязының библиотекалар аразында социалистиг чарыжынга бистиң республиканың библиотекалары киржип, чамдык районнар (Таңды, Кызыл, Улуг-Хем) эки түңнелдерни чедип алган. Ному өг-бүле бүрүзүнге чедирер, аныяктарны болгаш школачыларны библиотека номчукчулары кылдыр бүрүнү-биле хаара тудар сорулга библиотека ажылдакчыларының мурнунда салдынган.

Күрүнениң хөгжүм-шии театры бо эртип турар театр сезонунда Д. Фурмановтуң «Үймээн» деп шиизин чонга көргүскен болгаш амгы үеде чайгы сезонче үнеринге белеткенип турар. Күрүнениң «Саян» аттыг ыры болгаш танцы ансамбли программазын чаарткаш, республиканың ажыл-ишчилеринге концерттерин көргүзүп эгелээн.

Бо чылын тыва композиторлар боттарының чогаадыкчы эвилелин тургузаар талазы-биле күжениишкиннерни үндүрүп, музыка чогаалының талазы-биле чамдык чаа чүүлдерни тургускулаан. Композиторлар А. Чыргал-оолдан, Р. Кенденбильден аңгыда, эрткен чылын Новосибирск консерваториязын дооскан Д. Хүреш-оол чогаадыкчы ажылга идепкейлии-биле киржип эгелээн.

Тыва АССР-ниң культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажылында чамдык чедиишкиннерни айытпышаан, оларның ажылында четпестер барын демдеглээри чугула. Дыка хөй клубтарның, библиотекаларның чорудуп турар ажылының дээштии ам-даа кошкак. Харында Бай-Тайга, Улуг-Хем районнарда болгаш Кызыл хоорайда культура албан черлеринде шиилерниң болгаш концерттерниң ниити саны эрткен чылдарга деңнээрге эвээжээн. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдавайн, көрүлде чоруп турда, түр када дүвүрепкеш, ооң-биле кызыгаарлаттына бээр таварылгалар ам-даа бар.

Чон ортузунга ном пропагандалаар ажыл, библиотека бүрүзүнүң ажылын бедик деңнелге тургузар дээш демисел Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Тожу районнарда сула байдалда турар. Ооң түңнелинде ол районнарның библиотека талазы-биле көргүзүглери мурнундагызындан дыка кудулаан. Культура болгаш уран чүүл албан черлеринге четчир санныг бедик мергежилдиг кадрларның эргежок чугулазы билдингир. Культура албан черлеринде, ылаңгыя кедээ клубтарда тускай эртемниглер эвээш болуп турар. Чоокку 2 чыл иштинде бүгү клубтарны ортумак азы дээди эртемниг ажылдакчылар-биле хандырары берге-даа болза, бо ажылга идепкейлиг организакчыларны чер бүрүзүнден тып ап болур дээрзин айытса эки.

Уран чүүлге салым-чаяанныг кижилерни шилип тыпкаш, оларны быжыглаары — культура албан черлериниң база бир хүлээлгези. Бистиң республикада музыка школалары район санында бар. Кызылда уран чүүл училищези ортумак эртемниг кадрларны чылдың-на белеткеп үндүрүп турар. Ындыг турбуже уран чүүлдүң дээди өөредилге черлеринде, ылаңгыя хөгжүм, композиция, чурулга, театр, ыры, танцы талазы-биле өөредилге черлеринде Тывадан барган сургуулдарның саны кончуг эвээш.

Тываның уран чүүл албан черлери мергежил-даа, чогаадыкчы ажыл-даа талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш салыышкынының ачызында бурунгаар бүзүрелдиг хөгжүп орары өөрүнчүг. Ынчалза-даа бо талазы-биле ам-даа улуг күжениишкиннер негеттинип турарын демдеглевес аргажок.

Культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаарының айтырыглары ам-даа кошкак шиитпирлеттинип турар. Дыка хөй клубтарда, библиотекаларда чогуур санныг стол, сандай чедишпес. Хөгжүм херекселдери, агитас-массалыг ажылга хүн санында ажыглаттынып турар техниктиг херекселдер (магнитофон, диктофон, радиола, үн улгаттырар, тырттырар аппараттар, эпидиаскоптар дээш өске-даа) ам-даа дыка эвээш. Ооң туржук, бар турар херекселдерни чөптүг ажыглаарында улуг четпестер бар. Стол, сандай, соңга шили, хөгжүм херексели эдилезе чогуур хуусаазынга четпейн үрелип, чидип, буступ турарының чылдагааны чүдел? Бо чорук культура албан черлериниң тус-тус удуртукчуларының ээ-харысалгазының сулараанындан боор турар.

Бо чылын республиканың культура болгаш уран чүүл албан черлери эвээш эвес ажылдарны чорударын планнаан. Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүннерин Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнарга эрттирер. Тываның чогаадыкчы интеллигенциязының төлээлекчилери ишчи чон-биле чыл санында ужуражыр эки чаңчылын ооң-биле уламчылаары ол дээрзи билдингир. Клуб, библиотека бүрүзү черчерде партия организацияларының даянып күштери деп адаадыр хүндүлүг атты чедип алыр дээш, чорудуп турар ажыл бүрүзүнүң утка-шынарын чогуур негелделерге чедирер сорулгалыг.

Уран-чеченниң-даа, бедик идеязының-даа талазы-биле шилиттинген уран чүүл коллективтериниң концерттерин тургузар дээш бо чылын Тываның күрүне филармониязы чогуур хемчеглерни ап турар. Сан-даа, шынар-даа талазы-биле кедээ болгаш хоорайның чурттакчы чонунга концерт хандырылгазын улам күштелдирери культура албан черлериниң негеттинип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, совет кижилерни коммунистиг мөзү-шынарга, совет патриотизмге кижизидеринге, тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының онаалдаларын күүседиринге идепкейлиг киржир талазы-биле боттарының ролюн Тываның культура болгаш уран чүүл албан черлери моон соңгаар-даа чедип алыр дээрзинге чигзиниг турбас.

М. ХОМУШКУ,
Тыва АССР-ниң культура министри.

Бөгүн — Германияның гитлержи фашизмден хосталганының хүнү

ГДР-ниң аар үлетпүрүнүң кол бүдүрүлгези—Магдебургтуң машина тудуушкунунуң Тельман аттыг комбинады Совет Эвилелиниң, ылаңгыя Магдебургтуң акы-дуңма кылдыр найыралдашкан хоорайы Донецкиде төрелдешкен бүдүрүлге черлери-биле шагдан тура найыралдыг болгаш ажыл-ишчи харылзаа тудуп келген. Немец машина тудугжуларының ажылынга совет дуржулганы ажыглаары болгаш нептередири улуг черни ээлеп турар. Комбинат экспортка, ССРЭ-ге бээр продукция бүдүрүп үндүрерин чылдың-на улам көвүдедип турар.

ЧУРУКТА: магдербургжуларның аалчылары совет тускай эртемниглер. Олар ажылдаар черлерин тургустунган чаңчыл ёзугаар хааяа эвес солчуп турар. Солагай таладан оң талаже: Владимир Метеджи, Александр Тарасов, Хайнц Бельгер, Виталий Зарубин.

АНД—СЭТА-ның фотохрониказы.

Сүмележилгелерде болгаш Индий-Кыдатта

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырының ёзулалы Парижке болган хүнден бээр үш ай ажыг үе эрткен. Лаоска тайбынны катап тургузаар болгаш национал чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында дугуржулгага ат салганының соонда ийи ажыг ай эрткен. Ынчанмыже вьетнам черде боо дааштаашкыннары ам-даа чаңгыланыш, Лаоста болгаш Камбоджада патриоттарның хостаан черлеринде АКШ-тың ужар чүүлүнүң бомбалаашкыннарының дааштары дыңмирeп турар. Ооң кем-буруузунга оназжырлар Индий-Кыдаттың ол үш чуртунуң улустары эвес. Аңаа ол черлерниң дуржок, барыын үзелдиглери буруулуг. Индий-Кыдатка тайбың таарыштырылга кылырын олар күзевейн турар. Пентагоннуң болгаш АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекизиниң монополиялар штабтарының «сексирек кускуннары» база буруулуг. Олар Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксадырының түңнелинде арыг орулгазының оранчок кызырлы бээринден сестип турар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның төлээлери Париж дугуржулгазының негелделеринде айыткаңын ёзугаар кандыг-даа дайын чорудулгаларын соксадыр болгаш шиитпирлеттинмээн бүгү айтырыгларны моон соңгаар кандыг-даа саададышкын чокка таарыштыр шиитпирлээн турар сорулгалыг база бир чугула саналды сайгон ёзу-чурумунуң төлээлекчилери-биле Париж чоогунда Сель-Сен-Клу хоорайда сүмележилгелерге киирген. Ындыг турбуже Сайгоннуң төлээлери ол саналга кандыг-даа харыы бербээн, ынчаарга Вьетнамда ол документиниң болгаш оон капсырылдазы протоколдарның негелделерин Сайгоннуң чөрчүп үрээри үргүлчүлеп турар. Чаа-чаа шериг объектилерин тургузуп, хосталган девискээрлерни боолап, бомбалаарын боттандырып, чон хыдыыр дайылдажыышкыннарны чорудуп, Сайгоннуң камгалал шериглериниң дерзии үүлгедиглер кылыры үргүлчүлеп, ооң кара-бажыңнарында база хоругдал лагерьлеринде чүс-чүс муң кижи политиктиг хоругдалда хинчектенип турар.

Бо хүннерде делегейниң хөй-ниитизи тайбың дээш, боттарының херектерин боттары шиитпирлээр эрге дээш Индий-Кыдаттың улустарының демисели-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлеп турар. Тайбың таарыштырылгага удурлаганнарның кылып турар өнчүк-чөңгээлериниң айыылдыын хөй-хөй чурттарның, олар-биле кады барып чүктүң-даа күрүне ажылдакчылары база айтып турар. «Америк ужар чүүлдүң Камбоджада халдаашкыннары Мурнуу Вьетнамга дайынны соксадыр дугайында дугуржулганы үрең турары-биле капсырлаштыр Парижке чедип алдынган дугуржулгага база уржуун халдадып турар-дыр; ол үүлгедиглер дайынны моон мурнундагы хамык күштер-биле Индий-Кыдаттың чер болганда катап өөскүде берип болур улуг айыылдыг апарган»— деп, Швецияның даштыкы херектер министри К. Викман медеглээн.

Индий-Кыдаттың улустарының херектеринге империалистиг холгаарлаашкынны соксаткан турар ужурлуг. Ол улустарның тайбың, хосталга болгаш хамаарышпас чорук күзээн чөптүг хереэ тиилээр.

А. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

Тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүүштүр

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездиниң шиитпирлерин боттандырарынче угланган ук партияның инициативтиг политиказы улустарның эрге-ажыктарынга, улустар аразының айыыл чок чорууң быжыглаарының сорулгазынга бүрүн дүгжүп турар деп демдеглээш, делегейниң радио, телевидениези бо хүннерде СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң түңнелдерин калбаа-биле тайылбырлап турар.

XXIV съездиниң айыткан даштыкы политиктиг угланыышкынының бистиң партиявыстың моон соңгаар-даа чайгылыш чок боттандырарынга, делегей байдалынга чедип алдынган таарымчалыг өскерлиишкиннерниң чайгылыш чок болган турарын чедип алырынга шиитпирлиин Пленумнуң доктаадында илергейлээнинче даштыкы чурттарның парлалга тайылбырлакчылары онза кичээнгейин салып турар. Совет күрүнениң күчүлүг кужунге болгаш аталдарынга даянган СЭКП-ниң делегейге идепкейлиг политиказының ачызында ам «соок дайындан» дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче боор турар эргилде боду-ла чайгаар тыптып келбээн-не болгай. Шудургу демисел чорудуп келгениниң түңнели ол, ынчангаш ол эргилдени ханыладып быжыглаарда, чедип алдынган чүүлге доктаавайн, ооң-биле капсырлаштыр доктаамал серемчилелдиг, империализмниң дайынзырак, реакциялыг күштериниң кандыг-даа чимзенишкиннеринге ойтур шавыышкын бээринге белен болбушаан, улам бурунгаарлаар херек.

Бүгү делегейге быжыг тайбыңны болгаш коммунизм тургузуп турар совет улуска идегелдиг айыыл чок чорукту хандырар сорулганы шиитпирлээринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң улуг үлүг-хуузун Пленумнуң демдеглээнинге аңгы-аңгы чурттарның суралгыр политиктиг болгаш хөй-нииити ажылдакчыларының чугааларында байыр чедирип турар. Өске күрүнелерниң төлээлекчилери-биле бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртукчуларының дээди деңнелге харылзаалар тудары ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырарынга кайы хире чугула ужур-дузалыгыл деп чүве аажок билдингир. Өске күрүнелерниң удуртукчулары-биле эш Л. И. Брежневтиң хууда харылзаалар тудуп турары делегейниң ийиги дайынының үезинден бээр шиитпирлеттинмес кылдыр сагындырып келген эң берге делегей айтырыгларын шиитпирлээриниң таарымчалыг аргазын тыварынга дуза чедирип турар. Москвага 1972 чылдың майда дээди деңнелге болган совет-америк ужуражылышкын ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны калбартырынга эргилделиг үе-чада болган. Эш Л. И. Брежневтиң Парижке чораан аян-чоруу болгаш Франция Республиканың президентизи Ж. Помпиду-биле ооң чоокта чаа Заславльга ужурашканы совет-француз харылзааларны улам ханыладырынга дуза чедирген деп, Болгарияның Адачурт фронтузунуң Национал чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Р. Видинский демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң Боннга аян-чорук кылып баар деп турары «дүшкүүрлүг байдалды Европага чавырылдырарынга чугаажок дуза чедирер болгаш Чөөн Европаның социалистиг чурттары-биле ГФР-ниң харылзааларын чогумчалыг болдурарынга киирген улуг-хуу болур» деп, ГФР-ниң күш-ажыл болгаш социал херектер министри В. Аренд медеглээн.

Социалистиг чурттарның аразынга дем каттыштырып ажылдаарын бүгү талалыг калбартырынга, оларның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылышкынын быжыглаарынга — СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының эң чугула угланыышкынынга хууда харылзаалар тударының ужур-дузазы база улуг.

Коммунистиг солуннарның үнелелдеринде демдеглеп турарын ёзугаар алырга, социалистиг чурттарның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжылышкынынга удур, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарын күзеп турар күрүнелерниң база улустарның күжениишкиннеринге удур КУР-нуң удуртукчуларының дүржок демисели, Пекинниң антисоветчи угланыышкыны тайбыңның болгаш делегей социализминиң хереэнге хора чедирип турар. Кыдат-биле харылзааларга XXIV съездиниң шугумун СЭКП-ниң моон соңгаар-даа боттандырар шиитпирлиин Пленум бадыткаан.

СЭКП бүзүрелди аддарлыг шынзыктырып, бүгү-нииттин тайбың дээш демиселге чедип алдынган кайгамчыктыг чедиишкиннерни быжыглаар бүгү чүүлдерни кылып турар деп чүвениң база бир нииити бадыткалы ук Пленумнуң шиитпирлери болган. Ону барымдаалааш, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эвин улам быжыглаарының, Индий-Кыдатка тайбыңны быжыктырарының, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нииити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарының, Азияның, Африканың база Латин Американың күрүнелери-биле ССРЭ-ниң найыралдыг үре-түңнелдиг харылзааларын калбартырының оруктарын Пленум айыткан. Хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилге дээш демисел чорудуп турар улустарны бүрүн деткип турарын СЭКП база илергейлээн, ынчангаш чоокку чөөн чүк кризизин политиктиг арга-биле таарыштырарынче угланган Совет Эвилелиниң чайгылыш чок шугумун катап бадыткаан деп, Индияның Компартиязының национал Чөвүлелиниң секретары Кришнан медеглээн. Пленумнуң шиитпирлери тайбың болгаш социал дешпилге дээш коммунистерниң, делегейниң бүгү дешпилгелиг күштериниң демиселинге оларны сорук киирип турар деп, Н. К. Кришнан чугаалаан. (СЭТА).

Чаа «Атлантика хоойлузунуң» төлевилели чүү ужурлугул?

Майда АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандтының чугаалежыышкыннары Вашингтонга болган. Аңаа олар АКШ биле Европаның нииити рынок чурттарының аразында харылзааларны чугаалашкан. Бодап турарын ёзугаар алырга, бо айны сөөлзүредир Франциянын президентизи Жорж Помпиду-биле Р. Никсоннуң ужуражыышкынынга, Европаның элээн хөй найысылалдарынга АКШ-тың президентизиниң келир күзүн баар деп турар аян-чоруунуң үезинде ол айтырыг база чугаалажыр кол чүүл болур.

Нииити рынок биле Японияның аразында чөрүлдээлер чидигленип турар болгай. Аңаа Каттышкан Штаттар кандыг стратегиялыг болурун шилип алырыл? Ассошиэйтед пресс агентилелдиң чыл бүрүде болур шайлалгазынга АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер ол айтырыгның харыызының кезик-чамдыызын чугаалаан. Келир үеде эчис сорулгаларны айыткан турар база бир «Атлантика хоойлузун» төлевилеп, хүлээп алгаш, АКШ биле Европаның аразынга НАТО тургустунуп эгелеп турда, 25 чыл мурнунда турганындан өске байдалдыг күштер деңзигүүрү ам тургустунган деп, ооң ужурун тайылбырлаар дээрзин АКШ-тың НАТО талазы-биле Европада эвилелчилеринге болгаш Японияга Киссинджер саналдаан.

Соңгу-атлантика керээзиниң талазы-биле эвилелчилерниң аразында эрбен, чөрүлдээлерниң күштелгенин айыткаш, Г. Киссинджер мынча дээн: «Европа эвин эрттир чаңгыс талалыг экономика эрге-ажыктарын камгалааш, харыысалганы улам калбартырын херекке албайн турар болгаш Европа нииити камгалалга шериг чарыгдалдарының чөптүг улуг-хуузун төлевейн турар дээн хомудалдар Америкада дыңналып турар. Америка Европаны экономика талазы-биле аңгы-аңгы девискээрлер кылдыр чарылдырар... азы ону дипломатия ажыл-херээнге өөп каптар деп оралдажып турар дээн хомудалдар Европада дыңналып турар».

Ол хоойлунуң дугайында чугаалажыышкыннар боор турда, экономиктиг, политиктиг болгаш шериг чөрүлдээлерин бот-боттарының аразында сырый холбаалыг кылдыр шиитпирлээн турар ужурлуг деп, Киссинджер чугаалаан. Вашингтон Европадан бодунуң шериглерин чаңгыс талалыг үндүрер дивейн турар деп бадыткааш, НАТО-нуң Европада кежигүннери боттарының ээлчээнде шериг чарыгдалдарын улгаттырар болгаш валюта-саң база садыг айтырыгларының талазы-биле дүжүп бериишкиннер кылыр ужурлуг деп, Киссинджер ол бадыткалга капсырылда кылдыр чугаалаан. «Америк чепсектиг күштерниң Европага турары хамыкты мурнай АКШ-тың стратегтиг эрге-ажыктарынга дүгжүп турар, ынчангаш ол айтырыгны Европага америк продукцияның хөй нурууун садар — эчис сорулгалыг дугуржулга кылырының негелдези болдурар дей бээрге сагыш-сеткилге анчыг болур ийик» деп, Францияның чазаанга чоок «Насьон» солун аңаа холбаштыр сагындырып демдеглээн.

«Атлантика хоойлузунуң» дугайында санал империалистиг чөрүлдээлерниң чидигленииишкинин биче-даа чиигетпээн деп чүвени Япониядан келген баштайгы бүзүрелдиг дыңнадыглар база херечилеп турар. (СЭТА).

Соңгу Ирландияда байдал улам чидигленмишаан. 21 муң британ солдатты болгаш тус черниң бүгү полициязын дайынчы белен байдалда тургускан, дыка хөй хоорайларның кудумчуларын англи эжелекчилер долуп келген.

ЧУРУКТА: англи солдат Лондондерриниң районнарының бирээзинде «дайынчы хайгыыл» кылып тур. «Каразааны-ла» ирланд кижини боолап каартар деп дужаалды ол алган.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Зинаида Анайооловна Кызыл-оол 1965 чылда Красноярскиниң медицина институдун дооскаш, акушер-гинеколог эмчи болган. Бодунуң соруктуг ажылының ачызында ол бедик дуржулгалыг эмчи апарган болгаш ам Каа-Хем район эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызында ажылдап турар.

Коммунист Кызыл-оол чон ортузунга санитар-чырыдыышкын болгаш эмнелге-профилактикалыг ажылга идепкейлиг киржип, чурттакчыларга лекция, беседаны үргүлчү кылып келген. Боду эмнелгеде комсомол организациязының удуртукчузу.

ЧУРУКТА: Эмчи З. А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе амыдырал хандырылга комбинадының эң хоочун ажылдакчыларының бирээзи Евгения Кирилловна Черниговцева платье дааравырынга онза мергежээн. Ол бодунуң арга-дуржулгазын аныяк дааранычыларга дамчыдып бербишаан, ай санында ажыл нормазын 150 хуу чедир күүседип турар.

ЧУРУКТА: Е. К. ЧЕРНИГОВЦЕВА ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

СОРУНЗАЛЫГ УСТЬ-ИЛИМ

Кыштың час-биле халажырының чаагай оруунче мартты сөөлзүредир үдеп-ле кагжык бис. Ынчанмыже көктүг чайын безин харлыг кышты, карактарга көзүлдүр сагышка киирип келгилээр сактыышкыннар тургулаар-дыр.

Панельдер сөөртүр машина кабиназынга олурупкаш, дүне Усть-Илимге эстедип бар чораан кижи мен. Машинаны хоочун таныжым Василий Слободянюк чолаачылап чораан чүве. Машина карактарының чырыынга дүмбейде ийи таладан шыргай тайгага хүрээледип алган, харлыг орук-ла көстүр. Братскиден Усть-Илимге чедир сес шак чоруур. Узун дүннер дургузунда черге чоруп-чоруп могавас сен бе деп, Василийден айтырдым.

—Үш дүн ортузунда эзимге машинаң чорбастай бээрге, соогу—бежен-алдан градуста кижи бо-ла орукту, машинаны, сөөртүп алган панельдеринни, черле чүнү кончувас дээр сен. Оон арай деп чорааш ам-на үнүп келир сен. Даңгаар эртен бо-ла панельдерден тудуп каан, чайынныг ак хоорай турупкаш, тоолдап-ла турганзыг чурумал карактарыңга көстүп келир болбазыкпе...

Василий—Украинадан келген. Чаңгыс чер чурттуг бис. Аныяанда ону сактырымга-ла, далайжы хөйлеңниг, парусин хеп кедипкен, Ангара кежилдир көвүргүнүң каң улаштырын тудуштурган турар. Братск ГЭС-ти тударынга кады ажылдап чордувус. Маңаа ийилээн комсомолдуң өмүнээзинден кээп ажылдай берген бис. Ийилээ Украинаже чапын чорааш, ийилээ Братскиже ээп келген бис.

Бо-ла черниң дүлгээзиннинин, Братск биле Усть-Илимниң дүлгээзинин бодап олур мен. Мындыг ширинн бойдустуг оранга кижилерни чүү деп-ле дүлгээзинниг күш ажылдадып турарыл? Оларны бээр чүү деп чүве хандыкшыдып турарыл, бир шаанда Сибирьден чоруй барганнар безин Братскиже, Усть-Илимче черле чүге ээп келгилээрил?

...Братскиге 1957 чылда күзүн келген мен. Ынчан университетти доозуп каашкаш, амыдыралдың чүү ужурлуун эш-өөрүм-биле маргыжып-даа турбас апарган мен. Узун чолдуг амыдырал тударынче, чаагай үүле бүдүреринче сундуккаш-ла чоруп каан мен.

Оой Братскиге келгеним ол. «Чыкылама соокта ол-ла азазыг чалым-хая-биле үреддежир дээш, журналист болур диплом чедип алганың ол кижи сен бе?»—деп, авам күжүр чагаа бижип туржук.

Ол хиреде-ле хей-аъттыым, өөрүшкү-маңнайлыым аажок. Чогум-на ажыл-иш кыла бергенимге, кончуг хая-дашты ушпарлап, шапкын хемнерни безин доктаады боттулаптар, чаа-чаа эш-өөрлүг апарган ажылдап турарымга таан-на амыраар ийик мен. Тайгада суурувуска ажылчын хевим кедипкеш, базып чоргулааш, бодумну шак бо чап-чаа амыдыралдың шынап-ла ээзи-дир мен оң кылдыр бодап келгилээр мен.

...Оон каш-ла чыл болганда, төрелдерим биле өңнүктеримниң чурттап турар хоорайынга дедир чанып келчик мен. Чазын каштаннар чечектели берген, тааланчыг-ла чоржук. Ол хиреде-ле сагыжым дестүнмес. Сагыжымда бо-ла шапкын Ангара шимээрген, кончуг чалымнарны буза тепкен чазылдырыышкыннар диңмиреп-ле турар. Эш-өөрүм делегейде эң улуг плотинаның меңге турар бетон дуртсыны талыйтыр бедидип тургуза берген чүве. Олар меңээ чагаалары, чуруктарын чорудуп берип-ле турар. Ак-көк Братск далайның эриинге чап-чаа Братск тургустуна берген, бүгү чуртка Александра Пахмутованың «Усть-Илим, салгын-хадың кыйгырып тур...» деп ыры чаңгыланып-ла туржук.

Оон ол эш-өөрүм база бир черже чоруур дей берген. Бир катап Усть-Илимге эң баштай чеде бергеннерниң чуруун «Правдадан» көрүп кагжык мен. Аңаа Братскиден алды оол доштуг хем уну-биле 50 градус соокта хөртүк чарып келгеш, чалым кырынга кызыл туг кискидип каан турар чораан. Келгеннерниң баштыңы — мээң бригадирим турган Иннокентий Перетолчин. Сылдыстыг дүннерде Ангарага турганымны сакты хонуп келген-дир мен. Ол хире чымыштыг үүлени мен чогумга-ла улустуң бүдүрүп кааптары ол-дур деп боданы бергилээримге, сагыжым-даа дестүнмес чоржук.

Оон Братскиже чанып келчик мен.

Усть-Илим — Москва эвес, Сочи эвес. Кара далайда улус ам безин эштип турар. Москвада чаъстап турар хиреде-ле, пайысылалдан беш муң километр ырак мында 45 градус соок. Иркутск областың соңгу талазында чылан өтпес-даа чыгыы шыргай тайгада чаштыва бергензиг апарган турар, ыржым булуң-на болгай. Кыш маңаа 8 ай хире узамдыгып келир, чыл дургузунда чылыг, соонтуң өскерлип келир чижек хемчээли безин бэрык түс градус (60 градус хире соон, 38 градус хире чылып келгилээр).

...Василий Слободянюк-биле 250 километр дурттуг оруктап чеде бээр дээш бар чоруурувус суурда ужен муң хире кижи чурттап турар. Олар ортумаа-биле 25 харлыг. Оон Аас-кежик деп кудумчузу, «Гренада» клуву, школалары, бассейнниг уруглар садтары, эмнелге черлери, телевидение студиязы бар. Чуртта эң электрижиттинген, ыш бургурадыр чаңгыс-даа хоолай көзүлбес хоорай ол...

Усть-Илимниң дүлгээзиннинин ам-даа бодавышаан-на чор мен. Николай биле Сильва Михайловтар суг Братскиден ийи уруун эдерти-эдерти, чоп ынаар чоруй барганыл? Братскиниң оон дора болганы ол бе? Далайланы берген чыдар суглуг хем эриинде чап-чаа хоорай-ла болгай. Майгыннарга, баракгарга чурттап тура, ындыг хоорайлыг апаарывысты күзей-күзей, чеже чутаалажып келбедивис дээр. Братскиге чыдыг кабинеттиг телевизил контоэазынга ажылдап турган хирезинде-ле, Михайлов Усть-Илимче арлы берген. Ыяш балкыңга чурттай бергеш, амдаа тургустунгалак эргелелге кол инженерлеп ажылдай берген. Ам Усть-Илим ГЭС-тиң тудуг эргелекчизиниң оралакчызы. Чыргал, таммыктыг чурттаар бажыңын-даа каттааш, Сибирьге чурттаар. Оон байлактарын ажыглалга киирип бээр эрге дээш бажының дүгү аныяандан-на агартып кээр чымыштыг ажыл-иш кылып чурттай бержик.

Михайлов биле оон эжи инженер Алексей Марчук орлап-эрес-ле кижилер. Оларга улузунуң кичээнгейлиинге, чонга боттарының суралгаын апарганынга, күженишкиннериниң бедии-биле үнелеп турарынга оларның сеткили ханар. Оларның алдарыраа, өскелерниң шуптуузунга көскүлен болуксаары, боттарының эштиг-ле сонуурганчыын өскелерниң карактарындан эскериксээри-даа ол эвес. Ханы күзел-соруктуу күштүг кижилер чедиишкиннинг болуксаарынга ындынналгаш, ыяап-ла ажылдың бергезин барып кылыр, чаагай үүле бүдүржүр, айтырыгларның берге дээнин шиитпирлежир чүве чораан. Тудуг кылыр дизе, олар боттарынга чыргалдыг бажың-балгат туда тыртып алыр дивес-даа, харын делегейге ужур-дузалыг гидростанция тудар. Хөреңги арбыдадыр дизе, боттарының ажаалда дептерижигежинге акша суктура тыртып алыр дивес, харын чуртунуң байлактарынга Сибирьниң тоолзуг эртинелерин немештирерин бодаар чорбадыве.

Ам дөртен безин харлаалак ол кижилерниң боттарынга чоргаарланыр сеткили ол хире талыгыр. Олар сонуурганчыг ажыл-иш кылырын бодааш, чүнү-даа олча бодавас, кайгамчыктыг-ла чон ийин. Олар начынаар мөзүлүг кижилер, ынчангаш аназ эвес байдалга чурттап, ажылдаарын боттарының күжүн ажыглаарынга эң таарымчалыг оран кылдыр бодаар чон чораан.

...Панельдер сөөртекен машинавыс бир орук эртпээнден эзим эдээнге үне маңнап келди. Оон деспектеңдир-ле бедий берген, ак-чайт хоорай эзим өттүр көстү хонуп келди. Ужу-кыдыы көзүлбес тайга ортузунда ортулук-ла. Оон ыңай даң хаязында Ангара чайнап чыдыр.

— Келдивис-ле. Усть-Илим бо-ла болгай — деп, Василий чугаалады.— Барып чүъгүм дүжүре тыртып каайн. Оон плотинаже ыңай болур бис. Аныяк чораан шаавысты аңаа хөөрежир бис...

Александр ГУРЕВИЧ,
ПМА-ның корреспондентизи.

САДЫГГА ТОС ЧЫЛДА

1964 чылда. Ынчан Хертек Чылбаковна Сесенмаа Кызылдың садыг училищезин дооскаш, Бай-Тайга райпозунуң Тээлиде раймагынга садыгжылап эгелээн.

— Янзы-бүрү бараанарының өртээн шын билип алырынга мергежирип, ажылдың харысалгазы, садып алыкчыларның чагыгларын ой-шаанда күүседири, райпо баштаар черниниң хүн бүрү негелдези дээш, өске-даа ажылдарны чогүүр дениелге кылыры баштайгы үеде берге турган — деп, ол сактып чугаалады.— Раймагка ажылга чоорту мергежип, оон соонда аъш-чем магазининге кирген мен. Райпо бухгалтери турган Роза Кандан, амгы үеде райпонуң кадр килдизиниң ажылдакчызы Зина Очур суглар мээң ажылымга улуг дузаны чедирип, арга-сүмени бергеннер...

Хертек Чылбаковна садыгжылап келген тос чылдарының дургузунда ол мергежилге 4 кижини өөреткен. Чыл бүрүде планныг онаалдаларын ажыр күүседип, чонга эвилен-ээлдек, дыңнангыр бараан болуп, оларның мактаалын чаалап алган. Бо чылдың баштайгы үш айларында бараан саарылгазының планын 108 хуу күүсеткен.

«Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээнин эдилекчизи Хертек Сесенмаа амгы үеде Шуй магазининде үш чыл ажыр ажылдап, чыл бүрүде планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген. Оон ажылынга кызымаккайын, хөй-ниитичизин чон үнелеп көргеш, Шуй кожээ Советтиң депутадынга соңгаан. Ол—кожээ Советтиң социалистиг хоойлужудулга болгаш корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы. Сессияга эдеринчи илеткелдерни кылып, аңаа чугаалажыр айтырыгларны белеткеп кылырынга комиссияның кежигүннерин идепкейлиг хаара тудуп турар.

Хертек Чылбаковна чагыглар күүселдезин организастап, соңгукан округунуң соңгукчуларының мурнунга квартал санында отчёдун берип, бодунуң кылган ажылын, кожээ Советтиң шиитпирин таныштырып келген.

А. АДЫГБАЙ.
Бай-Тайга район.

АРТИСТИҢ ЧОГААДЫКЧЫ КЕЖЭЭЗИ

Республиканың хөгжүм-шии театрынга ол хүн кандыг-бир солун шии-даа болбаан. Ынчалзажок көрүкчүлер кежээкинин чеди шак четпейн турда театрга чыглып келген. Оларның аразында чогаалчылар, журналистер, культура ажылдакчылары, студентилер дээш кымнары чок дээр.

— Эрткен чылдың күзүнүңде бистиң театрның хоочуннарының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи — Мариам Алексеевна Рамазанованың 50 харлааның эки билир силер. Бөгүн Мариам Алексеевнаның чогаадыкчы кежээзин эрттирип турар-дыр бис. Мындыг янзылыг чогаадыкчы кежээлерни моон соңгаар доктаамал эрттирип турарын планнап турар бис. Ындыг кежээлерге чүгле хоочун эвес, а аныяк-даа артистер чон мурнунга боттарының чогаадыкчы отчёттарын бээр апаар—деп, театрның кол режиссеру Сиин-оол Оюн чугаалаан.

Кежээге чыылганнарга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Рамазанованың чогаадыкчы ажылының дугайында делгерэнгей илеткелди Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң башкызы А. И. Бирюкова кылган. Илеткелчи чоннуң ынак артизиниң он-он шиилерге тургускан кайгамчыктыг, бот-боттарынга дөмейлешпес овур-хевирлерни сагындырган болгаш оон студиядан эгелээш, институт дооскуже чедир театр уран чүүлүнүң талазы-биле кызымак өөренип чорааны чугаалаан. Мариам Алексеевна «Орус кижилер», «Мария», «Юстина» болгаш өске-даа хөй-хөй шиилерге көрүкчүлерниң чүрээнге артын клар овур-хевирлерни тургусканындан аңгыда, ол талантылыг журналист, очулдурукчу болгаш лектор, дээрзин илеткелчи демдеглээн. Ол бодунуң кады ажылдап келген эш-өөрү — Тыва театрның уран талантылыг кижилери—О. Намдараа, Л. Севильбаа, М. Баир, А. Тавакай, З. Голубева болгаш өскелерниң-даа дугайында очерктерни база чурумалдарны республика солуннарынга бижигилээн. М. Рамазанова тоолдарны, чечен чугааларны, шүлүктерни, ырлар сөстерин бо-ла бижип каан чоруурун номчукчулар билир. Оон-биле чергелештир ол тыва чогаалчыларның чогаалдарын орус дылче очулдурарынга идепкейлиг киржип турар.

Мариам Алексеевна Рамазанова — чонда хүндүткелдиг лектор. Ол ажылчыннарга, студентилерге болгаш кандыг-даа коллективке барганда, лекторнуң мерген аргазы-биле чугаалап турар темазының ханы утказын «алдын дылгүүр»-биле ажыткаш, дыңнакчыга дамчыдып берип турар. Оон театр болгаш уран чүүлге, амгы-амгы драматургтарның чогаал ажылынга хамаарыштыр номчаан лекциялары ам 500 ажып турар.

Артистиң көрүкчүлерде кайы хире хүндүткелдиин бо кежээден кижи дораан-на эскерип каар. Ук кежээ артистиң 50 харлаанының болгаш чогаадыкчы отчёдунуң кежээзи кылдыр эрткен. Көрүкчүлер ынак артизинге белектер тутсуп, чылыг күзээшкиннерни сөглеп турган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Рамазанованың киржилгези-биле болган концертти чыылганнар улуу-биле сонуургаан. Эң ылаңгыя оон ойнап турары «Юстина», «Кадыннар болгаш гусарлар» деп шиилерден үзүндүлерни көрүкчүлер дииниттиг алыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ол ышкаш С. Сарыг-оолдуң «Хорлуу кадай» деп шүлүүн артист тыва дылга болгаш элээн каш уран номчулгаларны күүсеткени солун болган.

Артистиң чогаадыкчы кежээзинге болган концерттиң дыка хөй номерлери Мариам Алексеевнаның бодунуң чогаалдары болганын онзалап демдеглеп турар. Ындыг белекти кылганы—театрның артистериниң кады ажылдап турар эжинге улуг хүндүткелдиниң херечилеп турар. Театрның хоочун артистери—Максим база Кара-кыс Мунзуктар, Н. Өлзей-оол олар хөй чылдарда кады ажылдап келген эжинге музыкалыг байыр кылдыр элээн каш ырларны бараалгаткан.

Театрның аныяк артистери кежээге идепкейлиг киришкеннер. Артист Д. Барыкмаа Мариам Алексеевнаның сөзүнге «Мээң Тывам» деп ырны болгаш «Дамды» деп шүлүүн күүсеткен. Өске аныяк артистер—М. Солун-оол «Саяна» деп ырны, а Д. Монгуш «Ие дугайында сөс» деп шүлүкту база-ла чедиишкинниг күүсеткенинге автор өөрүшкүзүн илередип турду. Шүлүкчү С. Козлова хоочун артиске тураскааткан «Диригстер» база «Харагаң» деп шүлүктерин ол кежээге номчаан. Ол ышкаш Тыва радионуң база телевидениениң симфония оркестри М. Рамазанованың «Ынакшыл дугайында тоолунга» композитор А. Курченконуң бижээн музыказын ойнаанын чыылганнар сонуургап дыңнаар...

Кежээниң төнчүзүнде Мариам Алексеевна бодунуң «Мөңге час дег чалыы чорууйн» деп шүлүүн номчааны, артистиң чыылганнарга моон соңгаар силерге аян тудуп, бодумнуң уран мергежилимни бараалгадыр мен дээн аазаашкынын бадыткаан.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Республика найысылалының шыдыраа клувунга ийиги, үшкү разрядтыг шыдыраачыларның мергежил бедиидерииниң маргылдаазы доостур чыгаан. Эрткен субботада 12-ги салыг болган. Ол салыг соонда радиожурналист С. Хертек биле тудуг инженери Ю. Быков олар 9, 5 санны алгаш, мурнап турарлар.

Ш. НИКОЛАЕВ.

Саян мрамору

Делегейде эң улуг ГЭС-ти Саян девискээринде тудуп турар. Оон-биле капсырлаштыр мында эмге-хаяажок мрамор курлавырының бары Саян сынның база бир чоргааралы болу берген. Бүрүнү-биле мрамордан бүткен бир даг сыны он сес километр дурттуг шөйлүп чоруткан.

Тургустунуп турар ГЭС-тен ырак эвесте даш болбаазырадыр заводту тудуп турар. Саянның мында тудуп турар девискээр-үлетпүр комплексинге бактаар 120 бүдүрүлге черлериниң бирээзи ол.

Дагның хөрзүн каъдын чадагайлап эгелей бээрге, кайгамчык чараш саян мрамору көстүп келген хүннерде аңаа чораан мен.

Улуг мраморну мен көрүп турумда, даш хирээзи үзе хирээлей берди. Оон ажылдаарын даш болгаш силикаттар эртем-шинчилелиниң Ереван институдунуң эртем ажылдакчылары хайгаарап тур. Олар Армениядан келген, оон чону даш болбаазырадырынга мергежилдии-биле шагдан бээр макталып келген.

Мында Италиядан келген даш хирээлерин шенеп турар. Хирээниң өрүглүг чиңге каң демир бистери 30—40 градус соокта дашка чышпына дона бээр. Сибирь инженери Сергей Фёдоров оларже Италияның даш хирээлекчилери дег, элезинниг суг кутпайн, хлор, кальций холумактыг суг кудар деп саналдаан. Даш хирээлээринге ажыглаар кадыг элезинниң өртээ аажок аар, ынчангаш оон орнунга ону кварц-биле холааш ажыглаар дээн. Соок кужун болган дашты ол шылап үнген.

Сибирь дааның ханызындан баштайгы мрамор чалымнар бо-ла көстүп келди. Олар Саянның даш болбаазырадыр заводунга удавас чеде бээр. Мында ам оон дериглерин эптеп турар.

Чурттуң эң улуг заводтарының бирээзи ол болур. Ук завод чылда 300 муң дөрбелчин метр хана шывар мрамор каптазыннарны бүдүрер — ам ынча ажылдыы чурттуң даш болбаазырадыр бүгү бүдүрүлгеге черлерин кылып турар.

Саян дажы муң-муң ордулары, метрополитен станцияларын, аргыжылга чаалаларын каастаар. Чылда 150 муң кубометр мрамор хирээндизи чурттаалга бажыңнарының ханаларының, кылайтыр шалалар, көвүрүглер, баганалар шывар каасталга болур.

Филипп КУЗНЕЦОВ.
(ПМА).

Таллин телевидениезиниң челээжи

Ам Эстонияда өңнүг телевизор аалери 800 хире. Оларның саны шоолуг эвес-даа бол, таллин телетөвү 1955 чылда аңаа-ла, кара-ак өңнүг дүрзүлелдер дамчыдар баштайгы шенелделерин кылып турда, республикага 250-не телевизор турган, ону демдеглеп каал. Оон бээр ам 18 чыл эрткенде, аңаа телевизор саны 3000 ажа берген.

Эстон телевидение баштайгы өңнүг дүрзүлелдерин эрткен чылды сөөлзүредир дамчыткан. Ынчанмыже өңнүг телевидение ак-кара өңнүг телевидение дамчыдылгазындан эрайчок шалыпкын калбарар. Республиканың чонунга бо чылын безин өңнүг 15 муң телевизорну садар. Тодаргайлап чугаалаарга, өңнүг дамчыдылгалар көөрлерниң саны чаңгыс-ла чыл дургузунда безин 20 катап көвүдээр.

— Өңнүг телевидениени калбартырынга хөй-хөй капитал салыышкыннары черле негеттинер апаар. Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлели баштайгы студияны дериирингге безин республика бюджединден 2,5 миллион рубльди үндүрүп берген. Ада-чуртка бүдүрген түү-түү дериглерни садып алган. Өңнүг дамчыдылга кылыр дериглерни эптеп тургузары-биле болгаш ажылдадырын шуудадыры-биле капсырлаштыр телевидениениң чогаадыкчы, техниктиг ажылдакчыларының билиин бедидер ажылды чорудкан. Олар Москвага болгаш Ленинградка чорааш, өңнүг дамчыдылгалар кылырының нарын аргаларын өөренип алган деп, республиканың Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң техниктиг төвүнүң кол инженери Юло Калдма чугаалаан.

Ам Таллинге Телевидение бажыңының ийиги ээлчээн тудар деп төлевилээн. Хөй каъттыг редакция корпузун болгаш 600 дөрбелчин метр шөлдүг, улуг студияны тудуп турар. Оон-биле капсырлаштыр күчүлүг дамчыдылга корпузу база ажыглалга кирер. Чаа телесуурга хоорай төөгүнде улуг шатка бедий бээр. Оон телевилеттинген бедии 300 метр, оон мурнунда турган суургадан 120 метр бедик. Таллинден келир теледамчыдылгаларны бузурелдиг хүлээп алырының девискээри база калбарар. Чаа суурганы 1974 чылда тудуп эгелээр. Аңаа дөрт программалыг дамчыдылгалар кылыр, кожер туруштардыг, күчүлүг дериглерни тургузар.

Вольдемар ТОМБУ,
ПМА-ның корреспондентизи.
ТАЛЛИН.

Яслиниң ажылы эки

«Шекпээр» совхозтуң төвү Биче-Тей суурда «Чечек» деп ясли 1969 чылдан бээр ажылдап турар. Амгы үеде ол районнуң эки ажылдыг яслилериниң бирээзи. Бо ясли Барыын-Хемчик районнуң төвүнде «Алёнушка», «Чечек» деп яслисадтар-биле аразында социалистиг чарыштыг.

Ясли коллективи (эргелекчизи Чечекмаа Ооржак) бичии чаштарны культурлуг аажы-чаңга өөредир, оларга шын кижизидилгени бээр дээш кызымак ажылдап турар. Кижизидикге ажылының талазы-биле айда, кварталда чорудар ажылдарның планын тургускан. Ында кижизидикчилер Монгуш Өдежик, Любовь Монгуш, Саая Кара-кыс, Зоя Куулар болгаш поварлар Валентина Доңгак, Денис Ооржак олар онаашкан ажылынга кызымак, эки ажылдап турарлар.

Уруглар албан черниң дериглге, каасталгазы таарымчалыг. Коллективтиң «Төрелдер» деп хана солуну чогуур үезинде үнүп, аңаа кижизидикге дугайында чүүлдер болгаш уругну чемгерер, хепкерериниң дугайында сүмелерни хаая эвес бижип келген.

Т. САРЫГЛАР.

Литва янтарь даш Парижте

Парижте Де Санс Отельдиң залдарынга бо чылдың май 8-тен 26-га чедир «литва алдынның» — янтарь даштың делгелгези болур.

Эрте бурун шагдан бээр-ле Прибалтика болза янтарь даштың чурту болуп сурагжаан. Ол даш каттантаттынмас чаражы-биле Грецияга-даа, Египетке-даа, Францияга-даа билдинзир турган, ынчангаш археологтуз казышкыннарның бадыткап турарындан алырга, ол даштарны ынаар Прибалтикадан алгаш баргылаан. Ам-даа болза янтарьны тып ап турар делегейде кара чаңгыс чер ол болуп, Прибалтика ынчаар арткан.

Паланга дээр хоорай-курортка янтарь-даштың музейинге ол даштың ховар хевирлерин болгаш оортан кылган кылыгларны чыып делгээр. Үнүштер болгаш янзы-бүрү курт-кымыскаяктар хевирлиг кылгылап каан янтарь көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудук турар. Археологтуг казышкыннар үезинде тывылган, төөгүде даш үезинге хамааржып турар кылыгларны база амгы үеңи литва мастерлерниң чараш каас кылган кылыгларын музейде чыгаан. Литва мастерлер янтарь-биле чүве кылып тургаш, бойдуста оон чаражын хевээр арттырбышаан, оон-биле кады ону сиилбирлеп кылыр талазы-биле хоочун шагның кижилериниң чаңчылдарын хевээр арттырарын оралдашкылаан.

Палангада музей чүгле бистиң чуртка билдингир эвес, харын музейниң фондузунуң чамдызын ЧССР-ге, ГДР-ге база көргүзүп тургулаан.

Музейниң фондузундан Парижте ол делгелгеге эң-не солун дээн хевирлерни база янтарьдан кылган дөрбектерни, билзектерни, өске-даа чүүлдерни шилип апарган, оларны литва мастерлер кылгылаан. Ол делгелге парижчилерге янтарьның тывылганын чугаалап, эрте шагдан эгелээш, амга чедир оортан сиилбирлээн кылыгларны чонга сонуургадыр. Музейниң залдарының бирээзинге литва графиктерниң «Янтарь оранны» деп ниити аттыг ажылдарын база делгээн турар.

(ПМА).
ВИЛЬНЮС ХООРАЙ.

Телевидение

МАЙ 8-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.10 — «Дос Мукасан». Музыкалыг фильм. 19.40—«Адрези: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 20.40 — Документалдыг фильм. «Кара далай ындызында». 21.00 — Телемедээлер. 21.15 — Чарлалдар, реклама. 21.20 — «Мээң бажыңымга кирип көр». Уран-чечен фильм. 22.40—23.00—«Үрер хөгжүм». Телефильм.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, биче чаъс чаар. Барыын углаышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер, хүнүнүң чартыында 15—19 метр чедир күштелир.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—6, өскелеринге 12—16, Кызылга 14—16 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Төнчү чок кудумчу» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Кижиге ынак болур» (2 сериязы катай) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырак сылдыстың чырыы» (2 сериязы катай) 16.00, «Колонна» (2 сериязы катай) 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ындыг улуг оол» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «ХБАБ-тың эжиктери ажык» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24; пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаиза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1243.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00601.